

ЗАТВЕРДЖЕНО

**Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
08 липня 2015 року № 152-Н
Форма № П-4.04**

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

**Факультет харчових технологій,
готельно-ресторанного і туристичного бізнесу
Денна форма навчання**

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

Г. П. Скляр

(підпис, ініціали та прізвище)

«___» _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

***на тему: «Розвиток лікувально-оздоровчого туризму у Закарпатській
області: стан та перспективи»
зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра***

Виконавець роботи Воронцова Богдана Олександрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник доцент Карпенко Ніна Миколаївна

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2021

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	3
1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	6
1.1 Організація туристичної діяльності в Закарпатській області.....	6
1.2 Організаційні засади та нормативно-правова база розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні та в Закарпатській області.....	16
1.3 Природні лікувально-оздоровчі ресурси Закарпатської області.....	26
2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	35
2.1 Організація санаторно-курортного лікування в Закарпатській області.....	35
2.2 Організація оздоровлення дітей в Закарпатській області.....	45
2.3 Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатській області.....	54
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність теми. Одним з найбільш популярних видів туристичної діяльності в сучасних умовах є лікувально-оздоровчий туризм. Лікувально-оздоровчий туризм як сегмент туристського ринку займає відносно невелику частку в загальносвітовому туристичному потоці. Це пов'язано з наявністю великої кількості підвидів і форм лікувально-оздоровчого туризму в різних країнах і регіонах світу, за багатьма з яких не ведеться статистика в зв'язку з їх національно-обумовленою специфікою, а також у зв'язку з відсутністю спеціальних досліджень з національно-специфічних видів лікувального та оздоровчого обслуговування. Нові підходи щодо забезпечення якісного функціонування санаторно-курортної та оздоровчої сфер, які забезпечують і проводять ефективну оздоровчу діяльність в умовах ринкових відносин є вкрай актуальною. Для Закарпатської області, яка володіє значними запасами природно-лікувальних ресурсів, виникає потреба у постійному дослідженні тенденцій успішної діяльності у сфері економічного піднесення курортної справи і підвищення рівня зайнятості населення. З вищенаведеного, бачимо важливість дослідження історії становлення та сучасного стану функціонування санаторно-курортної сфери досліджуваної території

Питання розвитку та організації лікувально-оздоровчого туризму, сучасного стану санаторно-курортної бази та курортних територій в Україні знайшли відображення в працях: О. Богаченко [11], С. Галасюк [14], В. Кифяка [19], С. Нездойминова [21], М. Рутинського та В. Петранівського [23], В. Семенова та І. Литовченко [30], Л. Устименко [32], А. Парфінєнка [26], Н. Карпенко та Ю. Карпенка [18] й ін. Разом із тим, зважаючи на складність сучасних умов розвитку туризму та соціальну значущість лікувально-оздоровчого туризму, такі дослідження не будуть втрачати своєї актуальності й у подальшому.

Мета роботи – теоретичне обґрунтування особливостей лікувально-оздоровчого туризму у Закарпатській області і, за результатами проведеного

дослідження, надання рекомендацій щодо вдосконалення шляхів розвитку лікувально-оздоровчого туризму в даній області.

Постановка такої мети дослідження зумовила необхідність вирішення наступних взаємопов'язаних **завдань**:

- дослідити організацію туристичної діяльності в Закарпатській області;
- ознайомитися із організаційними засадами та нормативно-правовою базою розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні та в Закарпатській області;
- надати загальну характеристику природним лікувально-оздоровчим ресурсам Закарпатської області;
- проаналізувати організацію санаторно-курортного лікування в Закарпатській області;
- дослідити організацію оздоровлення дітей в Закарпатській області;
- визначити перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатській області.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні аспекти організації туристичної діяльності в Закарпатській області

Об'єкт дослідження – процеси організації та розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Закарпатській області.

Основними методами дослідження є: теоретичного узагальнення, класифікації, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, порівняльно-описовий, експертний, картографічний. Крім того, використано діалектичний методи для вивчення сутності організації лікувально-оздоровчого туризму; статистичний аналіз – для дослідження останніх тенденцій розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатській області; графічний – для графічного подання матеріалів дослідження; абстрактно-логічний – для узагальнення висновків проведеного дослідження та інші.

Інформаційною базою дослідження є чинні законодавчі та нормативно-правові акти України, а саме: Закони України «Про туризм», «Про курорти»,

«Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні», «Про національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація», «Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних», «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 р.», офіційні дані Державної служби статистики України та Головного управління статистики у Полтавській області, наукові видання та інші джерела; фактичний матеріал, що міститься у виданнях зарубіжних і вітчизняних дослідників, у періодичній пресі, а також матеріали конференцій та інформацію представлену в мережі Інтернет.

Галузь застосування результатів дослідження. Одержані результати проведеного дослідження (статистичні дані) є основою для удосконалення існуючих та розробки нових підходів щодо організації санаторно-курортного лікування в Закарпатській області. Автором, на основі вивчення досвіду туристичних підприємств з розробки тур продуктів, запропоновано оздоровчий тур Закарпаттям який дозволить розширити багатогранну палітру туристичних можливостей регіону та привабити нових туристів різних вікових категорій.

Результати досліджень оприлюднювалися під час роботи кафедрального круглого столу студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2020» (грудень 2020 р. ПУЕТ). Опубліковано тези на тему «Розвиток термальних курортів у Закарпатській області»

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків, переліку інформаційних джерел (61 найменування) та додатків. Робота викладена на 67 сторінках машинописного тексту (без інформаційних джерел та додатків), вміщує 13 таблиць, 14 рисунків і 1 додаток.

РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.1. Організація туристичної діяльності в Закарпатській області

Туристична сфера є одним із основних засобів підвищення рівня економіки будь-якої країни, оскільки її розвиток позитивно впливає на зміни в інших галузях (торгівля, культура, екологія, дорожнє та готельне будівництво, виробництво, сільське господарство, тощо) та виступає каталізатором соціально-економічного розвитку територій. Однією із областей України, яка володіє всіма можливостями та активно займається розвитком туристичної діяльності є Закарпатська область. Закарпатська область надзвичайно перспективний регіон України з точки зору туризму, рекреації та відпочинку.

Закарпатська область є однією з наймолодших областей України – вона утворена у січні 1946 року. Унікальне геополітичне розташування на перехресті міжнародних транспортних, економічних, торговельних, культурних шляхів сприяє розвитку і подальшому встановленню туризму в регіоні. Закарпаття розташоване на крайньому південному заході України та є географічним центром Європи [2].

Область на заході та півдні межує з чотирьома країнами – Угорщиною, Румунією, Словаччиною, Польщею. В області діє 19 пунктів переходу кордону сусідніх держав. Область на північному сході, сході і південному сході межує з Львівською та Івано-Франківською областями.

Туристична привабливість Закарпаття зумовлена, перш за все, геополітичним розташуванням та наявними туристично-рекреаційними ресурсами, що сприяють розвитку різних видів туризму: лікувального, рекреаційного, спортивного, пізнавального, релігійного, які приваблюють не

лише вітчизняних, а й закордонних туристів у пошуку нових місць для оздоровлення та відпочинку.

Область має різноманітний рельєф і кліматичні умови. Закарпаття – єдина область України, яка розташована за головними Карпатськими хребтами, що відкриває красивий краєвид для туристів. В області знаходить найвища точка України – гора Говерла (2061 м), яку кожного року відвідують безліч туристів, індивідуально або через туроператорів. Близько 80% території краю займають гори. На території області беруть початок 9429 рік, річок і потічків, знаходиться 137 природних і штучних водойм.

Рис. 1.1.1 Розташування і рельєф Закарпатської області [58]

В українських Карпатах збережені найбільші в Європі ділянки пралісів, унікальні угруповання альпійського поясу флори і фауни. Гарантом забезпечення збереження і відтворення генофонду рослинного і тваринного світу, різноманіття природних екосистем є заповідники та національні природні

парки. На території області створені та діють 4 такі об'єкти: Карпатський біосферний заповідник та три національні природні парки: Зачарований край, Ужанський і Синевир, під охороною яких перебуває 146,0 тис. га земельних площ [5].

Рельєф та географічне розташування сприяло виникненню унікальних природних ресурсів: мінеральних вод, лісів, значних запасів підземних і поверхневих вод, інших корисних копалин індустріального значення, ландшафтно-кліматичних зон. Мінеральні води широко використовуються з рекреаційною метою.

Зазначимо, що більша частина населення проживає в межах Закарпатської низовини, яка займає близько 20% області, в гірських селах проживає п'ята частина населення. Закарпатська область багатонаціональна, тут є представники понад 70 національностей, у тому числі українці (80,5%), угорці (12,1%), румуни (2,6%), росіяни (2,5%), цигани (1,1%), словаки (0,5%), німці (0,3%)) і інші. Адміністративно-територіальний поділ області: 13 адміністративних районів, 10 міст, у тому числі 3 міста обласного підпорядкування (Ужгород, Мукачево, Хуст), 20 міст та 579 сіл [50]. Адміністративний центр – місто Ужгород. У південно-західній частині області розташована Закарпатська низовина, яка є частиною Середньодунайської низовини, злегка похилої від гір до долини річки Тиси. В регіоні 9429 річок і потоків, з них 147 річок довжиною більше 10 км кожна. Найбільша з них – Тиса, ліва притока Дунаю, яка утворилася в результаті злиття Білої та Чорної Тиси.

На організацію відпочинку в Закарпатській області значний вплив здійснює клімат, який є найсприятливіший за кількістю днів, комфортних для активного відпочинку. В області значно переважає повітря помірних широт, які переносять з Атлантичного океану і Середземного моря південно-західними вітри. Завдяки їм в зимовий період в Закарпатській області спостерігаються досить високі температури і відносна вологість повітря. Однак навесні та

восени посилюється вплив прохолодних циклонів, що спричиняє ранні заморозки в гора і часті тумани [5].

Відповідно до цього в Закарпатській області є всі можливості для розвитку кліматотерапії – використання різних кліматичних чинників і особливостей того чи іншого клімату з лікувальною метою. Вчені стверджують, що жителі гірських місцевостей менше хворіють і живуть довше. Гірське повітря з сімома кліматичними зонами регіону (холодна зона, помірно холодна зона, прохолодна зона, помірна зона, тепла зона, дуже тепла зона) роблять все необхідно для позитивного впливу клімату на стан здоров'я туриста.

Особливий колорит для туристів створюють унікальні традиції Закарпаття, яка славиться своєю особливою кухнею та традиціями. За даними Всеукраїнського перепису населення понад 100 національностей проживає на території регіону. Закарпатська кухня формувалася віками під впливом історичних факторів. Кожна з національних меншин, що проживають у Закарпатті, внесла в закарпатську кухню власні, відмінні від інших страви і специфіку приготування.

Історія Закарпаття – це частина історії України, і вона має цілий спектр особливостей, які вплинули на економічний, політичний та етнічний розвиток краю. Займаючи важливе географічне розташування на південних схилах Українських Карпат, Закарпаття, яке в різні часи мало такі назви, як «Угорська Русія», «Карпатська Русія», «Підкарпатська Русія» та «Закарпатська Україна», було частиною Королівства Угорщина, Австрійська монархія Габсбургів, Чехословацька Республіка до середини 20 століття [5]. Завдяки цьому Закарпаття – це дуже своєрідний український регіон, який має свій діалект, свою кухню та інші місцеві особливості. Жителі Закарпаття славляться гостинністю та багатокультурністю. У Закарпатській області можна почути російську, українську, угорську, румунську та інші мови, які іноді змішуються між собою і створюють місцевий діалект. Закарпаття – це батьківщина відомих світових художників, таких як: Ігор Грабар, Адальберт Ерделі, Йосип Бокшай, Федір Манайло та Андрій Коцька, а також багатьох інших митців –

композитори Дезидерій Задор, Степан Мартон, Євген Станкович та співачка Гізела Ципола.

До базових видів туризму Закарпаття слід віднести:

- лікувально-оздоровчий;
- культурно-пізнавальний;
- релігійний;
- спортивний;
- екологічний (зелений) туризм [17].

Туристична діяльність охоплює значну частину господарської системи та інфраструктури Закарпаття:

- туристичні ресурси;
- суб'єкти туристичної діяльності;
- туристичну індустрію;
- туристичні послуги;
- туристичний продукт.

У Закарпатській області туристична інфраструктура є доступною, але не достатньо ефективною. Важливим аспектом інфраструктури є шляхи перевезення – шосейні, залізничні та авіа. В області перетинають чотири найбільші автотранспортні магістралі, регіон має залізничне сполучення з усіма столицями Південної і Центральної Європи. Завдяки достатньо-розвинутій дорожньо-транспортній галузі, щороку зростає кількість туристів, які подорожують на власному мото- чи авто-транспорті, що дає можливість відвідати найвіддаленіші та найцікавіші визначні пам'ятки та місця краю. Проте, на жаль, не всі дорожні шляхи в віддаленій місцевості знаходять в хорошому стані, більшість потребує капітального ремонту та вкладення значних інвестицій [2].

Кількість туристів обслугованих туроператорами та турагентами в Закарпатській області в 2014 році склала 11625 осіб, що було пов'язано з

анексією Криму та війною на сході України. До 2019 року ситуація покращувалася і кількість туристів збільшилась більше ніж в 2 рази (рис. 1.1.2).

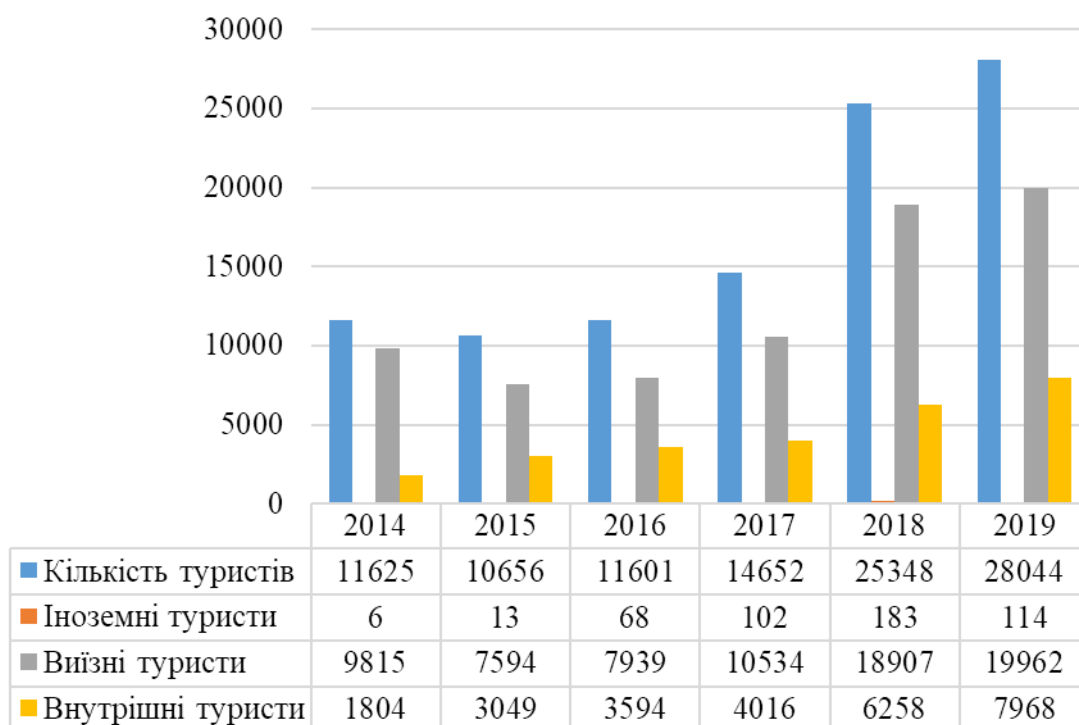

Рис. 1.1.2 Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, осіб [26]

Однак, станом на 2020 рік ситуація погіршилась у зв'язку з пандемією, значний час туристичні об'єкти та заклади розміщення були закриті. Закритими були й кордони, також значно зменшилась кількість туристів, які користувались послугами туроператорів та турагентів.

Упродовж 2019 р. офіційно скористалися послугами туристичних організацій області 28,0 тис. осіб, з них - 19,9 тис. осіб – це громадяни України, які виїжджали за кордон, 8,0 тис. осіб – внутрішні туристи та 0,1 тис. осіб – іноземні громадяни. У 2019 р. метою поїздки переважної більшості туристів було проведення дозвілля та відпочинку [14].

Усього упродовж 2019 р. суб'єктами туристичної діяльності області було надано 185,2 тис. туроднів, на кожного туриста в середньому припадало по 6,6 туродня. Загалом, у 2019 р. туристичних путівок продано на 273,0 млн. грн.

Слід зазначити, що достовірно оцінити кількість подорожуючих Закарпатською областю досить складно. Оскільки велика кількість туристів не користуються послугами туристичних підприємств та подорожують самі, з друзями, або родиною. Відповідно, таких туристів статистика не враховує і, як наслідок, можуть бути великі розбіжності з офіційною статистикою. Загалом слід відзначити, що серед туристичних потоків переважають виїзні туристи. Дана тенденція свідчить про те, що більшість туристів користуються послугами туристичних агентств з метою виїзду за кордон. Тоді, як кількість туристів, які відвідують Закарпатську область є вкрай низькою. При цьому, ще не має даних за 2020 р., коли туристичну галузь сколихнула пандемія коронавірусу. За останніми даними у 2020 р. внаслідок згубної дії пандемії туристичні потоки знизилися в середньому на 80 % [27].

Туристичну діяльність в області здійснюють фізичні та юридичні особи. Їх кількість за період 2017-2019 роки відображена в таблиці 1.1.1

Таблиця 1.1.1

Кількість суб'єктів туристичної діяльності у Закарпатській області протягом 2017-2019 рр. Складено на основі [27]

Назва	2017	2018	2019	Відхилення			
				Абсолютне (+-)		Відносне, %	
				2019/ 2017	2019/ 2018	2019/ 2017	2019/ 2018
Юридичні особи							
-усього	31	28	30	-1	2	-3,23	7,14
-туроператори	12	14	12	-	-2	-	14,28
-турагенти	17	14	17	-	3	-	21,43
-суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	2	-	1	-1	1	-50	100
Фізичні особи-підприємці							
-усього	32	63	57	25	-6	78,1	-9,52
-турагенти	31	61	55	24	-8	77,42	-9,84

-суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	1	2	2	1	-	100	-
---	---	---	---	---	---	-----	---

Як демонструють дані таблиці, протягом 2017-2019 рр. кількість юридичних осіб, які займаються туристичною діяльністю скоротилась на 1 особу, кількість фізичних осіб відповідно до 2017 р зросла на 25 осіб, однак від 2018 р. зменшилась на 6 осіб.

Юридичні особи суб'єкти туристичної діяльності у 2019 році в Закарпатській області реалізували 7971 путівок, з них 3549 путівок в межах України. Фізичними особами-підприємцями було реалізовано 6582 путівки, з них в межах України 1241 путівки [1].

Зазначимо, що Закарпатська область заслужено отримала титул «культурно-історичного краю», що є фундаментом для розвитку пізнавального туризму. Загальна кількість пам'яток історії, археології, містобудування, монументального мистецтва в області склала 674. В архітектурі та пам'ятки відображається багатогранні сторінки історії Закарпаття, під час яких область входила в склад різних країн.

Серед численних пам'яток, котрі збереглися повністю або частково, особливе місце займають оборонно-фортифікаційні споруди у вигляді замків. У спеціалізованій друкованій літературі офіційно подається інформація про існування на території області 13 замків, але ця цифра може бути спростована, оскільки на державному обліку Закарпаття перебувають близько 150 пам'яток старовини [14].

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що туристична привабливість Закарпаття включає: геополітичне розташування, наявні туристично-рекреаційні ресурси, що дає можливість для розвитку різних видів туризму: лікувального, рекреаційного, спортивного, пізнавального, релігійного і тим самим привабити туристів, як місцевих, так і закордонних, які шукають нові місця для оздоровлення та відпочинку.

Аналіз чинників розвитку туризму в досліджуваному регіоні дає можливість виокремити значні його позитивні сторони:

- вдале геополітичне розташування, так як область межує з 4 державами та має всі умови для розвитку транскордонних зв'язків;
- територію області перетинають міжнародні транспортні шляхи, і вона має залізничне сполучення з усіма столицями країн Південної та Центральної Європи;
- різноманітність природних ресурсів, які забезпечують розвиток різних видів туризму цілий рік;
- глибокі традиції, які поєднують історію багатьох національностей, які проживали і проживають на Закарпатті;
- сприятливі кліматичні умови;
- гірська місцевість, яка значно приваблює туристів;
- наявні численні пам'ятки історії, культури та архітектури;
- наявність різноманітних енографічних ресурсів;
- організація та проведення різнопланових фестивалів і заходів;
- розроблено та введено в дію ряд нормативно-правових документів, в яких визначено важливість та пріоритетність розвитку туризму, зокрема, це – Державна стратегія регіонального розвитку туризму і курортів України на період до 2022 року, Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016-2020 роки, Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на 2021-2027 роки [1].

Виходячи із зазначеного, можемо констатувати, що в Закарпатській області є значний ресурсний потенціал та чимало сприятливих чинників для розвитку туристичної галузі. Водночас, варто зазначити, що весь потенціал Закарпатської області у сфері розвитку туристичної діяльності, повною мірою не використаний. Як наслідок, протягом останніх років спостерігаються досить низькі в'їзні туристичні потоки. Дана ситуація є негативною та вимагає змін у контексті організації туристичної діяльності. Перш за все, у Закарпатській області слід вжити заходи щодо приведення у належний стан застарілих

об'єктів туристичної діяльності, покращення місцевої інфраструктури тощо. Все це вимагає значних фінансових вкладень у розвиток туристичної інфраструктури. Разом з тим це буде виправданим кроком, який забезпечить значний приплив інвестицій у економіку області, покращення іміджу регіону, зменшення рівня соціальної напруги та безробіття. Тобто туристична сфера несе у собі ряд економічних та соціальних ефектів.

Зазначимо, що перспективи від розвитку та введення туризму в Закарпатській області є наступними:

- зростання туристично-рекреаційного потенціалу регіону;
- сприяння розвитку сфери туристично-рекреаційних послуг в регіонах;
- розробка нових туристичних маршрутів;
- виробництво та поширення місцевої продукції;
- сприяння розвитку малого та середнього бізнесу в сільській та приміській місцевості;
- організація зайнятості місцевого населення регіонів розвитком туристично-рекреаційної діяльності;
- забезпечення раціонального використання природно-рекреаційних та культурно-історичних ресурсів.

Таким чином, Закарпатська область є унікальною за своїми природними, рекреаційними та туристичними ресурсами. Це область, для якої туризм є важливим видом діяльності, який забезпечує вагомий притік доходів та наповнення місцевого бюджету. На її території існує можливість розвивати різні види туризму, однак, найбільш сприятливі умови склалися для розвитку: лікувально-оздоровчого, культурно-пізнавального, релігійного, спортивного та екологічного (зеленого) туризму. З негативних моментів виявлено тенденцію щодо зниження в'їзних туристичних потоків, а також поганий стан великої кількості туристичних об'єктів, що не сприяє розвитку туристичної сфери.

Як відомо, на організацію туристичної діяльності загалом та лікувально-оздоровчого туризму, зокрема, значний вплив мають організаційні засади та нормативно-правова база. Зважаючи на важливість цього чинника в

забезпеченні ефективного розвитку туристичної діяльності, в наступному підрозділі охарактеризуємо чинну нормативно-правову базу та організаційні важелі регулювання лікувально-оздоровчого туризму в досліджуваному регіоні.

1.2. Організаційні засади та нормативно-правова база розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні та в Закарпатській області

Згідно «Регіональній схемі розвитку та розміщення курортів, міст відпочинку та туризму України» територія Закарпатської області входить до Карпатської регіональної рекреаційної системи, в якій визначений функціональний профіль системи як гірсько-спортивний, туристично-оздоровчий, курортно-лікувальний, мисливський. В цілому, в Закарпатській області існує наступна структура організації оздоровчо-рекреаційної галузі [22]:

- ГРК – гірсько-рекреаційні комплекси;
- РТЗ – рекреаційно-туристичні заклади;
- оздоровчі центри.

Пріоритетним напрямом у сфері розвитку оздоровчо-рекреаційної галузі регіону визначено формування гірських рекреаційних комплексів. Так, найбільш перспективними є:

Рахівський район, в якому сформовано 3 ГРК:

- ГРК «Близиця», центр – смт. Ясіня;
- ГРК «Петрос», центр – с. Лазещина;
- ГРК «Магура», центр – м. Рахів.

Для даних цілей резервується 24500 га території і намічається розмістити 22000 відпочиваючих [3].

В Тячівському районі намічено 3 ГРК:

- ГРК «Свидово», центр – смт. Усть Чорна;
- ГРК «Плеско», центр – с. Красна;

– ГРК «Гропа», центр – с. Руська Мокра.

Загальна площа комплексів складає 23700 га з розміщенням 18000 відпочиваючих.

В Міжгірському районі міститься 3 ГРК [10]:

– ГРК «Міжгір'», центр – смт Міжгір'я;

– ГРК «Колочава», центр – с. Колочава;

– ГРК «Магура», центр – с. Пилипець.

Загальна площа гірсько-рекреаційних комплексів складає 18050 га з розміщенням 11000 відпочиваючих.

У Воловецькому районі намічені два гірсько-рекреаційних комплекси:

– ГРК «Воловець» з центром у смт. Воловець;

– ГРК «Білий Камінь» з центром у с. Пашківці.

Загальна площа для формування гірсько-рекреаційних комплексів складає 17900 га з розміщенням 10000 відпочиваючих [3].

Крім того, у Великоберезнянському районі пропонується організувати ГРК «Красива», з центром в с. Вишка (ємність – 2000 місць) і в Перечинському районі ГРК «Тур'я Поляна» загальною ємністю 2000 місць.

Таким чином у схемі планування території Закарпатської області резервується 80950 га земель під реалізацію програм організації гірсько-рекреаційних комплексів. Крім того пропонується резервувати для організації рекреаційно-туристичних закладів найбільш привабливі території вздовж водостоків і на полонинах [4]. Зокрема це:

– У Рахівському районі – РТЗ «Кобилецька Поляна» і «Косівська Поляна», на території 3070 га, ємністю 2000 місць.

– У Тячівському районі – РТЗ «Тересва» і РТЗ «Теребля» з центрами в Тересва та Буштино, на території 13300 га, загальною ємністю 2000 місць.

– У Міжгірському районі – РТЗ «Синевірська Поляна» і «Боржавські полонини» на території 5800 га, загальною ємністю 3000 місць.

– У Великоберезнянському районі – РТЗ «Ужанська» (центр – Кострино) на території 11200 га, загальною ємністю 1000 місць.

– У Перечинському районі – РТЗ «Перечин» і «Тур'я» з центром в с. Тур'я Поляна на території 10400 га, загальною ємністю 2000 місць.

– У Свалявському районі – РТЗ «Боржавські Полонини», на території 2000 га, загальною ємністю 2000 місць. Крім того пропонується сформувати РТЗ «Ріка» (центр – м. Хуст), РТЗ «Виноградове» вздовж р. Тиса, РТЗ Іршавська (центр – м. Іршава) і РТЗ «Боржавська» вздовж р. Боржава, на території 41250 га загальною ємністю 8000 місць.

У м. Ужгород пропонується сформувати РТЗ загальною ємністю 1000 відпочиваючих на базі існуючого лісового масиву. Всього по Закарпатській області для організації рекреаційно-туристичних зон резервується 76620 га земель [18].

На даний час в Закарпатській області функціонують оздоровчі заклади загальною ємністю 5760 місць. Найбільш розвинена ця галузь в Свалявському і Мукачівському районах. В майбутньому і надалі передбачається подальший розвиток лікувально-оздоровчої галузі.

На сьогодні сформовано оздоровчий центр «Кваси» зі збільшенням числа клієнтів на 1500 місць, оздоровчий центр «Солотвино» зі збільшенням на 500 місць, оздоровчий центр «Сойми» зі збільшенням на 1000 місць. Найбільший розвиток отримає Свалявська група курортів, в яку увійдуть оздоровчі центри «Поляна» та «Голубине» з загальним збільшенням числа відвідувачів на 3000 місць. В Мукачівському районі функціонують оздоровчі центри «Чинадійово» і «Синяк» з загальним збільшенням закладів на 1000 місць. В Хустському районі намічений розвиток оздоровчого центру «Шаяни» і «Вишково» на 1000 місць.

На базі термальних вод планується сформувати оздоровчий центр в м. Берегово зі збільшенням числа відпочиваючих на 1500 місць. В цілому по області проектом пропонується зарезервувати 5800 га земель на загальну ємність 9500 місць [3].

У додатку А приводиться таблиця зі структурою ємності рекреаційно-оздоровчих закладів області.

Однією з найбільш важливих умов забезпечення розвитку рекреації та туризму є нормативно-правове регулювання цієї сфери діяльності. Правову основу регулювання розвитку рекреаційно-туристського комплексу (РТК) складає велика кількість нормативно-правових актів, які прямо та опосередковано стосуються сфери лікувально-оздоровчого туризму.

В Україні, за період незалежності, було розроблено низку нормативно-законодавчих актів, що визначають певні умови регулювання лікувально-оздоровчого туризму. Їх перелік відображено на рис. 1.2.1.

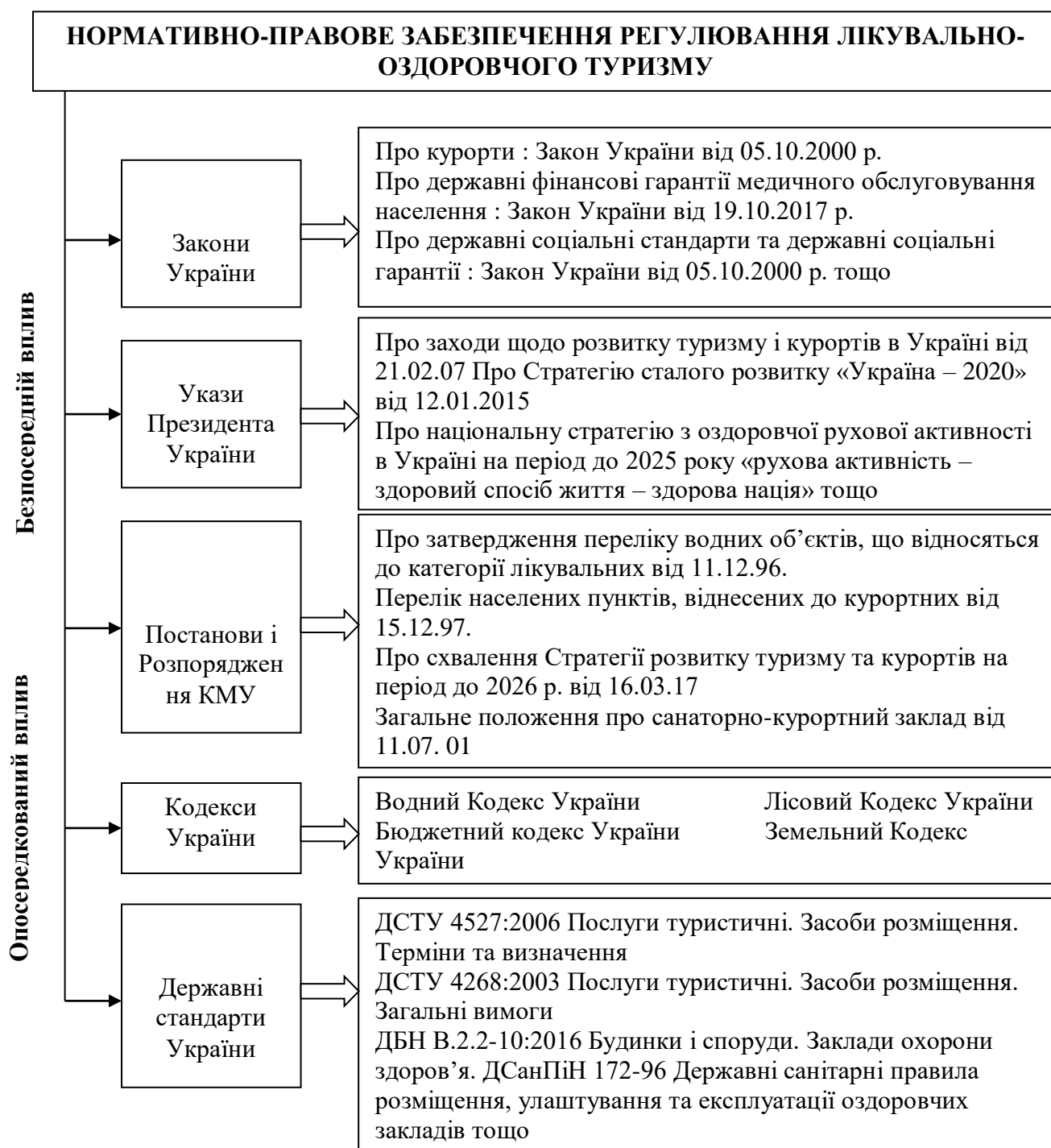

Рис. 1.2.1 Структура нормативно-правового забезпечення регулювання лікувально-оздоровчого туризму [6; 38; 39;43;45]

До нормативно-правових актів опосередкованого впливу на лікувально-оздоровчий туризм можна віднести Кодекси України та Державні стандарти України, оскільки вони частково регламентують діяльність рекреаційних закладів, частково – діяльність інших підприємств господарського комплексу. Наприклад, положення Водного кодексу України обов’язкові для виконання як всіма економічними суб’єктами курортної діяльності, так і підприємцями у сфері сільського господарства, торговельного мореплавства, економічними суб’єктами, які займаються промисловим виловом риби тощо. Державні стандарти України, наведені на вищенаведеному рисунку, мають переважно безпосередній вплив на економічних суб’єктів рекреаційної діяльності, однак є безліч державних стандартів, які регламентують діяльність як санаторно-курортних, так і підприємств інших сфер діяльності.

Наприклад, до них відносяться такі стандарти, як [2]:

- НАПБ А.01.001-2014 Правила пожежної безпеки в Україні;
- ДСТУ-Н Б В.1.1-35:2013 Настанова з розрахунку рівнів шуму в приміщеннях і на територіях;
- ДБН В.2.2-9-99 Будинки і споруди;
- ДСанПіН 2.2.4-171-10 Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною – рівною мірою регулюють діяльність як рекреаційних підприємств, так і, наприклад, будівельних, торговельних підприємств, навчальних закладів, підприємств побутового обслуговування тощо.

Отже, можна дійти висновку про опосередкований вплив вищезазначених стандартів на лікувально-оздоровчий туризм загалом.

Головним законом в Україні є Конституція. В ній закріплена сукупність суспільних цінностей, яка формує політико-економічну систему, окреслено відносини держави і людини, держави і громадянина, їхні права та взаємні обов'язки.

Конституцією визначено, що «об'єктами права власності Українського народу є земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси. Від імені народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування» (ст. 13) [18].

Виходячи з цього, можна дійти висновку, що об'єктами права власності народу є й природні лікувальні ресурси – невід'ємна складова частина курортів. Постановою Кабінету Міністрів України № 1499 від 11 грудня 1996 р. затверджено «перелік 121 родовища мінеральних вод та 59 грязьових родовищ, які мають статус природних лікувальних ресурсів [44]. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 456 від 7 березня 2000 р., родовища мінеральних підземних вод диференційовані на 3 категорії: унікальні, рідкісні мінеральні підземні води та всі інші. Але не встановлено критерії віднесення родовищ до вищевказаних категорій» [37].

Головним у нормативно-правовому регулюванні розвитку лікувально-оздоровчого туризму, зокрема його рекреаційного складника, є Закон України «Про курорти», який «визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні, спрямований на забезпечення використання з метою лікування й оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій України, які є надбанням народу України, та їх охорони» [39]. Цей закон містить положення про забудову курортів, надання земельних ділянок для створення або розширення курорту, регламентує діяльність щодо використання природних територій для діяльності курортів.

У лютому 2007 р. вийшов Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні», згідно з яким 2008 р. було оголошено роком туризму і курортів і надано завдання Кабінету Міністрів України розробити і затвердити Стратегію сталого розвитку туризму і курортів в

Україні. Нині діє Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, яка затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 168-р від 16 березня 2017 р. [49].

Однак питання розвитку курортів цей документ практично не висвітлює, концентруючи увагу винятково на проблемах та перспективах розвитку туризму. Перелік населених пунктів, віднесених до курортних, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 1391 від 15 грудня 1997 р., визначає в Україні 241 курортний населений пункт, зокрема 27 міст, 76 селищ і 138 сіл [26].

Варто зазначити, що туристична діяльність Закарпатської області базується на Законі України «Про туризм», із останніми змінами від 14.07.2020 [43]. Закон «встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійснення туризму на території України». Протягом 2016-2020 року в області діяла «Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016-2020 роки», яка передбачала [50]:

- розвиток туристичної і транспортної інфраструктури області;
- популяризація туристичного потенціалу області;
- просвітницька діяльність та науково-освітнє забезпечення сталого розвитку туризму та діяльності курортів;
- формування ефективної моделі управління та координації туризму в області;
- активізація сталого розвитку туристичної сфери області;
- співфінансування проекту регіонального розвитку.

Протягом 2021-2027 р. в Закарпатській області будуть діяти регіональна «Стратегія розвитку Закарпатської області, яка передбачає продовження програми розвитку туризму і курортів, і виконання пунктів, які неможливо було реалізувати через складну економічну ситуацію та ситуацію, що склалась у галузі туризму у зв'язку з пандемією, а також Державна стратегія регіонального розвитку туризму і курортів України на період до 2022 року» [49].

До органів, які здійснюють управління у сфері діяльності курортів, законодавством віднесені: «Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань діяльності туризму та курортів – Державне агентство розвитку туризму, обласні державні адміністрації, Київська міська державна адміністрація, інші органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування». Органи місцевого самоврядування є органами, які мають управляти курортами місцевого значення. Але законом не встановлено, які органи уповноважені управляти курортами державного значення, як і взагалі не тлумачиться зміст поняття «управління курортами».

Закон України «Про курорти» також не встановлює відповідальності органів, які здійснюють управління у сфері діяльності курортів. Не визначені законом і повноваження районних державних адміністрацій у сфері курортів, хоча постановою Кабінету Міністрів України № 727 від 15 травня 2003 р. було затверджено типові положення про відділ із питань туризму і курортів саме районної державної адміністрації [39].

Основою розвитку курортів має стати еколого-економічне природокористування, яке передбачає сукупність методів державного контролю і регулювання збереження, ефективного використання, економічного відтворення унікальних природних лікувальних ресурсів України.

Проте неврегульованими на законодавчому рівні залишаються питання моніторингу природних лікувальних ресурсів і природних територій курортів. Сьогодні моніторинг природних лікувальних ресурсів і природних територій курортів фактично не ведеться, окрім тих курортів, на яких знаходяться гідрогеологічні режимно-експлуатаційні станції ПрАТ «Укрпрофоздоровниця», що здійснюють спостереження за станом бальнеологічних ресурсів [17].

Окрім розглянутих нормативно-правових актів, які чинять прямий та опосередкований вплив на регулювання розвитку санаторно-курортної сфери, можна виділити спеціальне (вузькопрофільне) нормативно-правове забезпечення. До нього можна віднести нормативно-правові акти, які,

наприклад, регламентують право на безкоштовне отримання санаторно-курортного лікування.

Критерієм віднесення зазначених нормативно-правових документів до спеціальних (вузькопрофільних) у санаторно-курортній сфері є те, що всі вони стосуються зазначеної сфери і при цьому визначають окремі випадки безкоштовного доступу до послуг курортного оздоровлення певних категорій громадян (рис. 1.2.2).

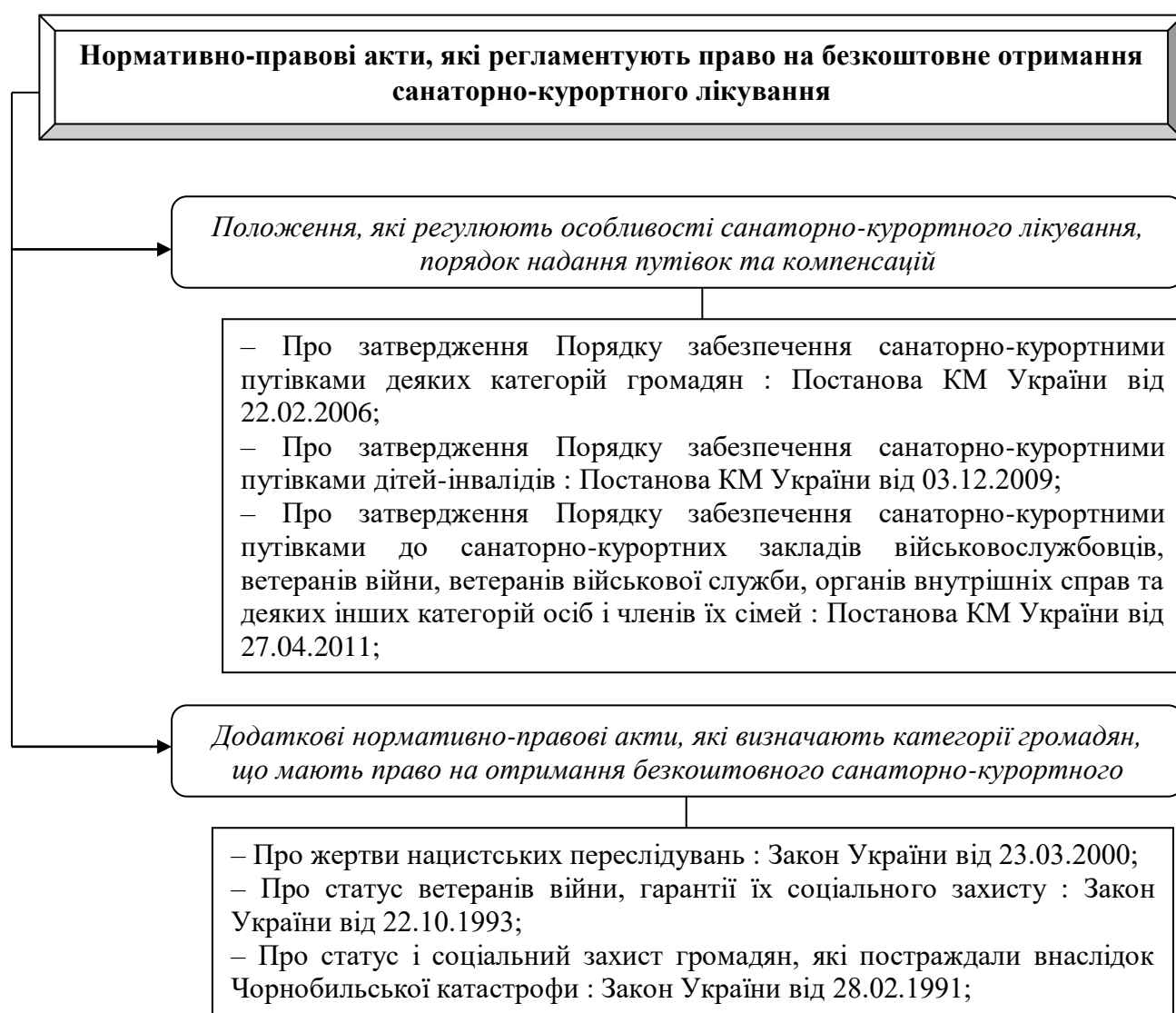

Рис. 1.2.2 Нормативно-правові акти, які регламентують право на безкоштовне отримання санаторно-курортного лікування (як приклад спеціального (вузькопрофільного) нормативно-правового регулювання лікувально-оздоровчого туризму [16])

Другий блок документів не має прямого стосунку до санаторно-курортної сфери, однак, є окремі положення наведених законів, які, як і в першому блоці, регулюють можливість безкоштовного доступу до послуг курортного оздоровлення певних категорій громадян. Відстежувати зміни в спеціальному (вузькопрофільному) нормативно-правовому забезпеченні доволі складно, як фахівцям із санаторно-курортної справи, так і пересічним громадянам. У таких ситуаціях необхідна допомога компетентних юридичних консультантів або фахівців із санаторно-курортної сфери, які за родом своєї діяльності постійно мають справу з пільговим контингентом.

Отже, в даному підрозділі кваліфікаційної роботи наведено форми правового регулювання діяльності у сфері курортів, проаналізовано повноваження органів державної влади й органів місцевого самоврядування щодо використання та охорони курортів. Проаналізувавши зміст нормативних документів, які регулюють розвиток лікувально-оздоровчого туризму, можна дійти висновку, що таке регулювання здійснюється в наступних формах:

- прийняття нормативних правових актів;
- розроблення і прийняття цільових програм у сфері рекреації та туризму;
- моніторинг використання рекреаційних ресурсів;
- залучення інвестицій в сферу розвитку курортних місцевостей;
- податкове регулювання діяльності зазначеної сфери.

Результати аналізу нормативно-правових актів свідчать про неоднозначність виокремлення типів суб'єктів надання санаторно-курортних послуг. Зокрема, Закон України «Про курорти» [39] такими суб'єктами визначає санаторно-курортні заклади, що розташовані на територіях курортів. Натомість у Постанові Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. № 805 [45] «йдеться не про розташування, а про використання ресурсів курортів (лікувальних грязей, озокериту, мінеральних та термальних вод, ропи лиманів та озер, природних комплексів із сприятливими для лікування умовами тощо) та застосування фізкультурної, дієто-, фізіотерапії, інших методів санаторно-курортного лікування». Обидва документи констатують, що перелік та напрями

спеціалізації санаторно-курортних закладів України затверджуються центральним органом виконавчої влади з охорони здоров'я. Наказом МОЗ України від 28 жовтня 2002 р. № 385 [45] «до санаторно-курортних закладів віднесено бальнеологічні лікарні та грязелікарні, дитячі оздоровчі центри, курортні поліклініки, міжнародні дитячі медичні центри, санаторії, санаторії-профілакторії».

В наступному підрозділі роботи розглянемо природні лікувально-оздоровчі ресурси Закарпатської області.

1.3. Природні лікувально-оздоровчі ресурси Закарпатської області

Закарпаття знаходиться на південному заході України, межує з Румунією, Словаччиною, Угорщиною та Польщею. Приблизно дві третини всієї території займають Карпати, що простягаються з північного заходу на південний схід, на решті території – Закарпатська низовина.

Рельєф Закарпатської області є унікальним за своїми туристичними властивостями, адже тут органічно поєднуються різні типи рельєфу: від долин до 25 високогір'я. А різноманіття привабливих гірських комплексів створює чудові передумови для розвитку туризму та всієї туристичної індустрії в цілому [7].

Розвитку туризму та рекреації сприяє також залісненість території, вона становить приблизно 50% площі області. В передгірських Карпатах до висот 500м переважають дубові ліси, рідше зустрічаються дубово-грабові та букові дерева. У лісосмугах 500-900 м. ростуть густі букові дерева та хвойно-широколистяні ліси. На висотах 1300-1600 м ростуть ялицево-смерекові ліси. Вище 1800 м схили займають субальпійські і альпійські полонини та рідколісся, серед яких поширені сосна, ялівець, вільха, рододендрон; луки тут представлені білоусом, кострицею, осокою [30].

Клімат області помірно-континентальний, тут сприятливі кліматичні умови для рекреації: тепла осінь, не дуже спекотне літо та м'яка зима. Загальна тривалість теплого періоду приблизно 5-7 місяців на рік. У липні середня

температура повітря в межах 15- 25°C. З висотою в горах температура падає і коливається від 13 до 9°C. Середньорічна температура в межах від +8,5 до +4°C. В цілому, кліматичні умови області є комфортними території для рекреаційної діяльності та туризму.

У Закарпатській області поступово створюється туристично-рекреаційний комплекс з чітко окресленими сезонами – літнім (оздоровлення, відпочинок, санаторно-курортне лікування) та зимовим (гірськолижний), обидва сезони мають певні особливості забезпечення послуг [46]. Найсприятливішим для зимового відпочинку є Полонинсько-Чорногірський масив, тут тривалість снігу складає 5-6 місяців, а товщина сніжного покриву має 10-35 см. Завдяки цьому можуть формуватись центри зимового відпочинку. Сприятливий клімат дозволяє забезпечити відпочинок протягом цілого року, оскільки сприятливі кліматичні умови для відпочинку тривають тут протягом 10-11 місяців у рік, а несприятливі мають місце лише частково у квітні та в кінці жовтня і на початку листопада [50].

Закарпатська область характеризується великою кількістю рік, різноманітних струмків та потічків: 152 ріки в області довжиною близько 10 км (Піня, Ріка, Тербля, Веч, Синявка, Озерянка, Велика Уголька та інші). Більше 100 км довжини мають такі річки як Тиса, Уж, Латориця, Боржава. Найдовша річка – Тиса, у межах області має довжину 240 км, це ліва притока Дунаю. Ряд річок може експлуатуватись для різних видів водного спорту. На Закарпатті 137 природних озер, найбільше та найвідоміше з яких – Синевир. За походженням озера тут різних типів: загатні (Солоне, Синевір, Терблянські озера), карові (Марічейка, Несамовите, Бребенескул), антропогенного походження (Солотвинські), вулканічні (Липчанське, Ворочівське, Синє) [30].

На Закарпатті на обліку знаходяться 454 об'єкти природно-заповідного фонду, що мають загальну площу 171420,272 га, з них об'єктів ПЗФ загальнодержавного значення – 34, площею 155609,51 га, об'єктів місцевого значення – 416, загальною площею 15810,762 га. Відношення територій ПЗФ до загальної площі Закарпатської області становить 13,4%. До найбільш

привабливих заповідних територій Закарпаття належать Національний природний парк «Синевир», Карпатський біосферний заповідник та Ужанський національний природний парк [51].

Досліджуючи природні лікувально-оздоровчі ресурси, варто зазначити, що Закарпатська область володіє мінеральними водами усіх бальнеологічних груп. Левова їх частина, а саме 61,4 %, знаходиться в гірській зоні, 31,4 % – в передгірній і лише 7,2 % мінеральних вод зосереджена у низовинній частині Закарпатській області. За своїми властивостями 4 джерела мінеральних вод Закарпатської області відповідають типу «Есентукі», 7 – «Боржомі» й «Арені» та багатьом аналогам інших популярних мінеральних вод [10].

На рис 1.3.1 представлено структуру розташування мінеральних вод за видами зон Закарпатської області.

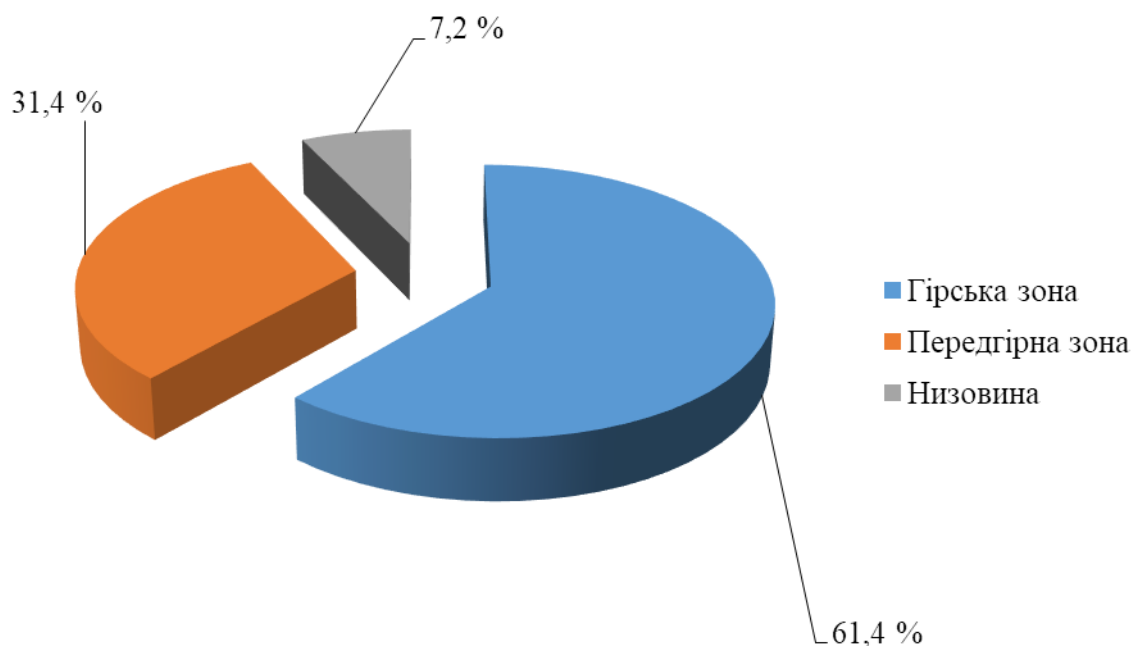

Рис. 1.3.1 Структура розташування мінеральних вод за видами зон Закарпатської області [5]

Лікувальні мінеральні води зі значним вмістом вуглекислоти та таких мікроелементів, як залізо, мідь, цинк, марганець, дуже цінні. Їх особливість полягає у тому, що вони містяться у мінеральних водах в терапевтичних дозах

та, відповідно, можуть застосовуватися для лікування великої кількості патологій органів травлення, серцево-судинної та нервової систем. Безумовно цим варто користуватися й на їх базі розвивати потужні санаторно-курортні зони.

На рис. 1.32 представлено розташування основних джерел мінеральних та термальних вод Південного туристичного субрегіону Закарпаття.

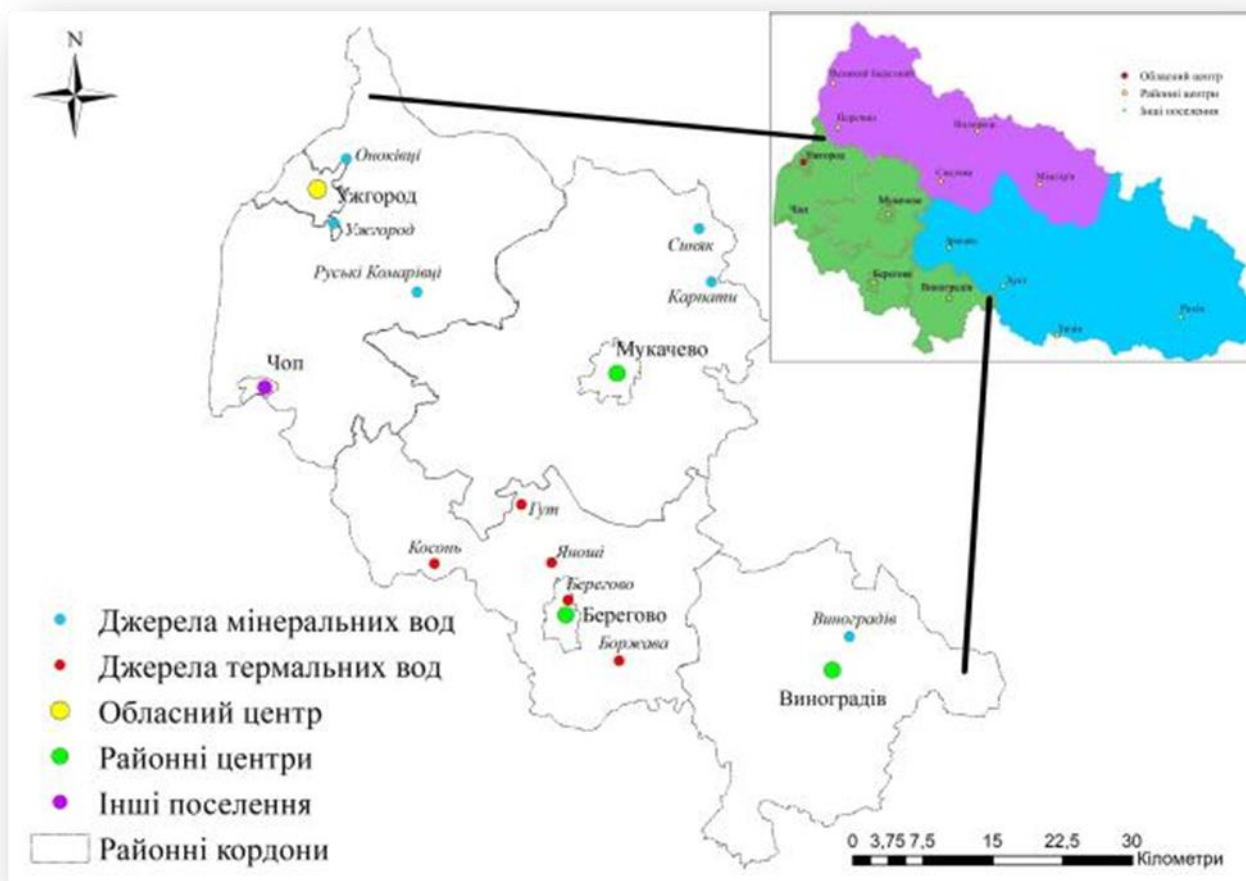

Рис. 1.3.2 Розміщення основних джерел мінеральних та термальних вод Південного туристичного субрегіону Закарпаття [51]

Варто звернути увагу, що у курорті Поляна (Свалявський район) – «здійснюють лікування захворювань органів травлення у фазі стійкої та нестійкої ремісії (гастрит, виразка, ентерит, ентероколіт, хронічні коліки, розлади), захворювань печінки, панкреатиту, цукрового діабету легкого та середнього ступенів та ін. Визначальним лікувальним фактором є «Поляна-Купіль»» [7].

Курорт Солотвино (Тячівський район) забезпечує лікування алергічних захворювань. Район багатий унікальними природними рекреаційними ресурсами: карстові соляні озера (концентрація солей в яких більша ніж в Мертвому морі), соляні шахти, лікувальні грязі.

Найбільше із солоних озер Солотвино – озеро Кунігунда. «Воно неправильної форми та з островом посередині. На березі та дні озера є значний шар лікувальної сульфідної грязі. Ропа позитивно впливає на функції органів дихання та серцево-судинної системи. Лікувальні грязі зменшують болі у м'язах та суглобах» [34].

У таблиці 1.3.1 представлений перелік бальнеологічних ресурсів Закарпатської області, дані якої свідчать, що найбільш багатим на природні мінеральні джерела є Рахівський район (111 од.), натомість лідером серед наявності штучних свердловин є Свалявський район (70 од.).

Таблиця 1.3.1

Бальнеологічні ресурси Закарпатської області.

Складено автором на основі [16]

Райони	Природні мінеральні джерела, од	Штучні свердловини, од	Працюючі свердловини, од	Термальні свердловини, од	Санаторно-курортні об'єкти, од
Перечинський	11	11	1	0	3
Мукачівський	8	20	5	7	9
Свалявський	17	70	24	7	10
Хустський	40	41	6	3	7
Іршавський	10	9	0	8	4
Великобerezнянський	29	16	0	0	2
Міжгірський	90	25	5	0	3
Воловецький	8	0	0	0	-
Рахівський	111	38	4	0	4
Тячівський	46	18	7	3	6

Курорт Солочин (Свалявський район) спеціалізується на лікуванні хронічних захворювань шлунково-кишкового тракту, захворювань ендокринної системи, супутніх захворювань серцево-судинної, центральної та периферичної нервової систем, опорно-рухового апарату.

Курорт Берегово (Берегівський район) – «відомий термальними джерелами, де діють свердловини з гарячою мінеральною водою, які насичені залізом, на двох озерах діють термальні джерела високої мінералізації, аналоги яких можна зустріти на Камчатці та Сахаліні (Росія), Ісландії, Угорщині» [4]. «Басейн з термальною мінеральною водою функціонує на території навчально-спортивної бази «Закарпаття», відкритої ще в далекому 1967 р. Заповнюється басейн з гейзера глибиною 1080м, кремнієво-азото-вуглекисло-хлоридно-натрієвими водами високої мінералізації, що сприяє знищенню більшості хвороботворних мікробів. Вода не фільтрується, і тому є каламутна, (брудно-коричневого кольору), в будь-який час року температура води складає близько + 50°C, але в басейні охолоджується до +33°C» [17].

Медичними показаннями для лікування мінеральною водою з термального джерела в місті Берегово (зовнішнього застосування у вигляді ванн) є: «захворювання опорно-рухового апарату, серцево-судинні захворювання, урологічні, гіпертонія, захворювання нервової системи. Курорт Шаян (Хустський район) здійснює лікування хронічного гастриту, виразкової хвороби шлунку та дванадцятипалої кишки, функціонального розладу кишечника, хронічного ентероколіту, коліту, холециститу, гепатиту, захворювання сечовивідних шляхів, інтоксикації, цукрового діабету інсулінозалежного, сечокислого діатезу». Цей курорт відомий своїми мінеральними джерелами, особливо водою «Шаянська», яка за вмістом гідрокарбонатів близька до мінеральних вод «Боржомі», «Єсентуки» і «Віші-Селестон». Курорт має розвинену інфраструктуру, бугельний витяг.

На курорті Міжгір'я (Міжгірський район) «здійснюється лікування захворювань органів травлення (хронічні гастрити, гастродуоденіти, виразкова хвороба (після операції шлунку), хронічні холецистити, стани після холецистектомій, хронічні гепатити, панкреатити, дискінезії кишечника, особливо з наявністю алергічних проявів), захворювань органів кровотворення, захворювань порушеного обміну речовин, опорно-рухового апарату, захворювань верхніх дихальних шляхів. Регіон також багатий на родовища

вуглекислих мінеральних вод, зокрема це родовища Соймівське та Келечинське» [22]. Курорт Виноградів (Виноградівський район) спеціалізується на лікуванні захворювань органів травлення, ендокринної системи, опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, периферійної нервової системи. Основою санаторно-курортного лікування є природні лікувальні чинники – місцеві мінеральні води трьох типів: «Теплиця», «Олегівська», «Кушницька».

Статистичні дані динаміки відвідувачів природних лікувально-оздоровчих закладів Закарпатської області оперативного моніторингу відділу туризму та курортів Закарпатської ОДА показані у табл. 1.3.2. Як видно з таблиці, спостерігається висхідна тенденція відвідувачів природних лікувально-оздоровчих закладів у Закарпатській області, що пов'язано із закінченням активної фази бойових дій на сході у 2015-16 рр. [24]. У 2017 році зафіксовано пікову відвідуваність природних лікувально-оздоровчих закладів через різке зростання даного показника у Іршавському, Рахівському, Міжгірському, Свалявському районах та містах Мукачево та Берегово. Ці ж райони, а також Ужгородський і місто Хуст стали основними драйверами збільшення туристичних потоків у Закарпатті [7].

Таблиця 1.3.2

Динаміка відвідувачів природних лікувально-оздоровчих закладів по районах Закарпатської області, осіб. Складено автором на основі [34]

Території	2015	2016	2017	2018	2019	2018/ 2017, %	2019/ 2018 %
Берегівський	85 293	95 663	88 147	73 941	95 564	83,9	129
Вел.Березнянський	0	3 356	3 149	5 755	3 532	183	61,4
Виноградівський	2 268	2 329	3 496	2 038	1 329	58,3	65,2
Воловецький	3 327	3 042	3 067	3 728	2 636	121,6	70,7
Іршавський	2 118	1 610	4 196	6 730	4 368	160,4	64,9
Міжгірський	13 771	14 073	18 730	25 273	20 717	134,9	82
Мукачівський	26 677	24 930	29 306	32 871	39 350	112,2	119,7
Перечинський	4 739	6 069	8 439	5 528	4 883	65,5	88,3
Рахівський	26 550	22 047	32 348	24 341	32 627	75,2	134
Свалявський	25 229	35 841	61 635	19 570	23 972	31,8	122,5
Тячівський	32 595	26 470	34 112	25 715	31 402	75,3	122
Ужгородський	9 955	8 452	10 444	19 589	25 119	187,6	128,2
Хустський	63 478	51 331	50 704	44 444	39 016	87,7	87,8
м. Ужгород	22 532	10 715	2 127	208	0	110	9,8

м.Мукачево	8 753	8 632	24 627	25 497	19 940	103,5	78,2
м.Хуст	5 433	7 792	8 434	8 277	8 753	98,1	105,8
м.Берегово	5 817	5 439	9 723	13 260	10 335	136,4	77,9
Разом	338535	327791	392684	336765	363543	85,8	108

Найбільше мінеральних джерел у Свалявському, Міжгірському, Хустському, Великоберезнянському, Тячівському та Рахівському районах. Певне зменшення туристичних потоків у Хустському районі зумовлено появою конкуренції зі сторони сусідніх районів, які активно розвивати власну туристичну інфраструктуру та покращували матеріально-технічну базу лікувально-оздоровчих центрів. Попри певне зростання показника відвідуваності туристів Закарпатської області, таке відновлення відбувається повільно і тільки з 2018 року. Дане явище пов'язано зі зменшенням тривалості турів у область. Популярними є дво- або триденні тури вихідного дня. У зв'язку зі зменшенням кількості туро-днів, проведених туристами у Закарпатській області, спостерігається певне збалансування попиту і пропозиції на послуги розміщування [1]. Так, за період з 2014 по 2017 роки стабільно знижувалася, як кількість колективних засобів розміщування (з 287 одиниць до 250 відповідно), так і кількість місць у них (з 17929 до 15310 відповідно). При цьому, низхідні тенденції стосуються як готелів та аналогічних засобів розміщування, так і спеціалізованих засобів. Натомість, обсяг наданих лікувально-оздоровчих послуг перевищив показник 2014 р. більш, ніж вдвічі, що пояснюється, переважно, інфляційними процесами та знеціненням національної валюти (рис. 1.3.3).

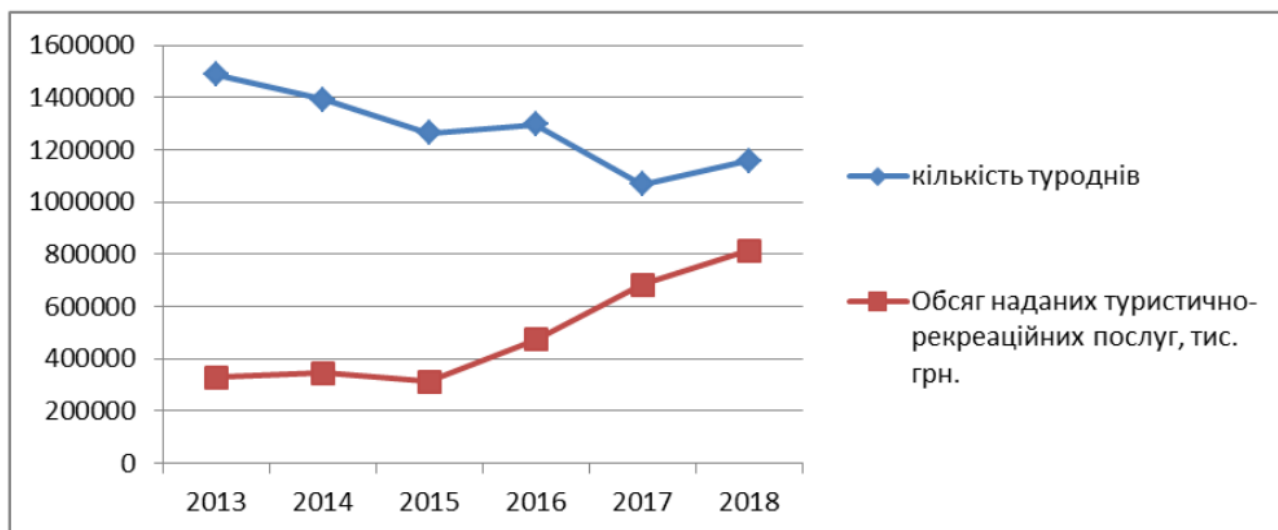

Рис. 1.3.3 Кількість туро-днів, проведених туристами у Закарпатській області та обсяг наданих туристично-рекреаційних послуг, тис. грн. [34]

Таким чином, в ході проведеного дослідження, можна зробити наступні висновки: клімат області помірно-континентальний, тут сприятливі кліматичні умови для рекреації: тепла осінь, не дуже спекотне літо та м'яка зима. Закарпатська область характеризується великою кількістю рік, різноманітних струмків та потічків: 152 ріки в області довжиною близько 10 км (Піня, Ріка, Теремля, Веч, Синявка, Озерянка, Велика Уголька та інші). Закарпатська область володіє мінеральними водами усіх бальнеологічних груп. В даній роботі проаналізовано структуру розташування мінеральних вод за видами зон Закарпатської області, а також кількість туро-днів, проведених туристами у Закарпатській області та обсяг наданих туристично-рекреаційних послуг. На основі чого можна стверджувати, що Закарпатська область, наразі, друга у Карпатському регіоні за кількістю місць у колективних засобах розміщення, однак, тенденція низхідна. За даним показником її наздоганяє Івано-Франківська область, оскільки показник кількості осіб, що перебували у колективних засобах розміщення, є вищим і тенденція йде до збільшення. Таким чином, існує потреба у розбудові туристичної інфраструктури.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.2. Організація санаторно-курортного лікування в Закарпатській області

Закарпаття є особливим регіоном, яке асоціюється з дивовижними гірськими масивами, водоспадами і буйними ріками, густими лісами та мальовничими озерами. Окрім зазначеного Закарпаття володіє великою кількістю заповідників, цінних природних об'єктів, невичерпними ресурсами мінеральної води, розгалуженою мережею санаторно-курортних закладів, а також безліччю ресторанів, музеїв, готельних закладів та інших туристичних атракцій. Закарпатська область постійно розвивається та приваблює як внутрішніх туристів з інших регіонів України, так й іноземних.

Наявність багатих ресурсів для оздоровлення населення робить Закарпаття одним з головних центрів лікувально-оздоровчого туризму в Україні. На території цієї області можна зустріти туристів з Польщі, Німеччини, Словаччини, Словенії та інших країн, які подорожують мальовничим Закарпаттям. Притоку туристів з інших країн сприяє вигідне фізико-географічне розташування цієї області поблизу інших країн [4].

Зазначимо, що Закарпаття – це надзвичайно колоритний край. Сприяло розвитку лікувально-оздоровчого туризму те, що в Україні 2019 рік був офіційно оголошеним «роком розвитку туристичної інфраструктури та оздоровчого туризму в країні» [22].

Сьогодні Закарпатська область володіє розвиненою сіткою туристичних об'єктів, яких нараховується близько 511 об'єкта, їх структура подана на рисунку 2.1.1.

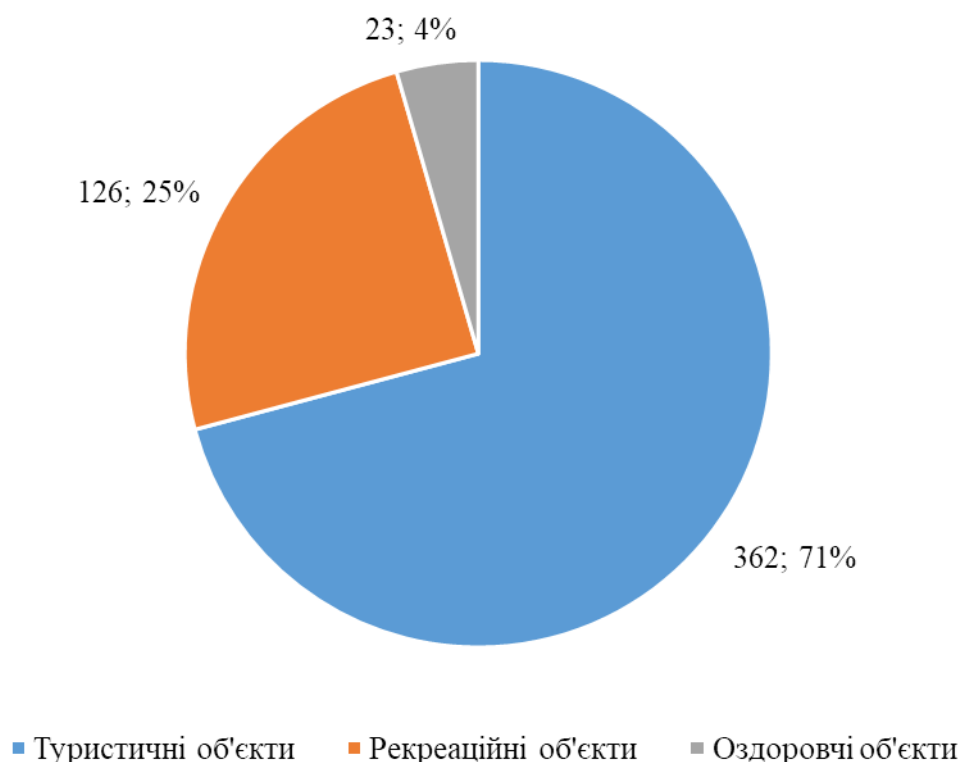

Рис. 2.1.1 Структура рекреаційно-туристичних об'єктів Закарпатської області [50]

Наявність такого комплексу рекреаційно-туристичних об'єктів дозволяють Закарпатській області генерувати потужний туристичний потік туристів у даний регіон. Також має Закарпаття й розвинену ресурсну базу для розвитку гірськолижного спорту, який доволі часто використовується у цілях оздоровлення. Для цього у досліджуваній області існує 63 гірськолижні витяги, 44 пункти прокату відповідного спорядження, а також 33 ратраки [17].

Серед явних проблем, які заважають розвитку лікувально-оздоровчого туризму слід виділити політико-економічні фактори. Це підтверджується даними наведеними у табл. 2.1.1, які вказують на те, що суттєве падіння туристичних потоків Закарпатської області припало на 2014-2016 рр., коли активно розгорталася фаза військових дій на сході України. Закономірно, що у

період військових дій людям не до подорожей та й обвал національної валюти дуже обмежив населення.

Таблиця 2.1.1

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами у
Закарпатській області 2010-2019 рр. [17]

Рік	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – всього	Із загальної кількості туристів		
		Іноземні туристи	Туристи громадяни України, які виїжджали за кордон	Внутрішні туристи
2010	56320	7761	9305	39254
2011	52080	8425	11423	32232
2012	57029	9096	10931	37002
2013	20180	733	11792	7655
2014	19892	515	12963	6414
2015	11625	6	9815	1804
2016	10656	13	7594	3049
2017	11601	68	7939	3594
2018	14652	102	10534	4016
2019	25348	183	18907	6258

З наведених даних бачимо, що найвищі показники кількості обслуговуваних туристів припадають на 2010-2012 рр. У цей період кількість обслуговуваних туристів стабільно перевищувала 50 тис. осіб. З початку ж 2013 р. спостерігається різке падіння кількості обслуговуваних туристів до 10656 осіб за результатами 2016 р. Таке падіння зумовлена загальною політико-економічною нестабільністю в країні, розгортанням військового конфлікту на Донбасі та Луганську, анексією Криму, загальним негативним діловим та соціальним кліматом. Це вчергове підтверджує залежність розвитку туризму від політико-економічної ситуації в країні.

З позитивного слід відмітити протягом 2018-2020 рр. зростання туристичного потоку, хоча до показників докризового періоду ще дуже далеко. І залежатиме у подальшому ситуація від загального політико-економічного стану в країні. Зазначимо, що у 2019 р. кількість іноземних туристів складала

183 особи, а у 2012 р. – 9096 осіб. Спостерігається відчутне падіння туристичного потоку.

Для того, щоб визначити рівень попиту на окремі види туризму у табл. 2.1.2 наведемо розподіл туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами, за метою поїздки у Закарпатській області за 2017-2019 рр.

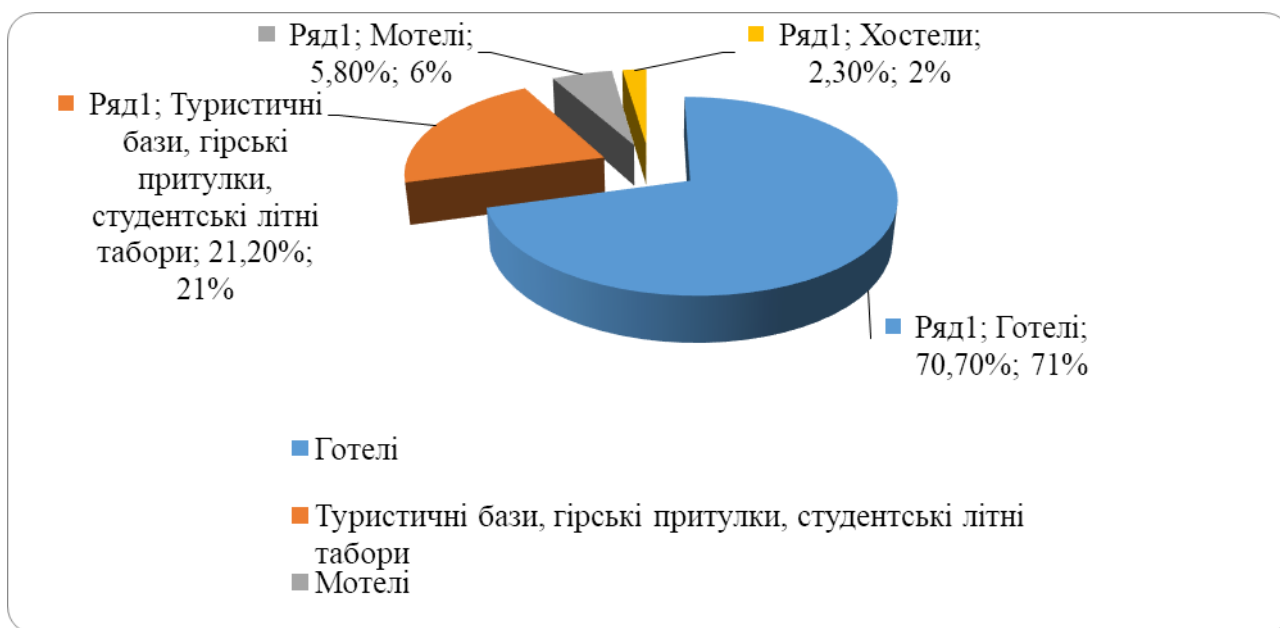
Таблиця 2.1.2

Розподіл туристів, обслуговуваних туроператорами та турагентами, за метою поїздки у Закарпатській області за 2017-2019 рр. [30]

Рік	Всього	У тому числі за метою поїздки					
		Службова, ділова, навчання	Дозвілля, відпочинок	Лікування	Спортивний туризм	Спеціалізований туризм	Інше
2017	14652	55	14522	28	0	0	47
2018	25348	14	25234	28	39	0	33
2019	28044	18	28014	12	0	0	0
Відхилення 2019/2018 р.: - абсолютне, (+; -)	2696	4	2780	-16	-39	0	-33
- відносне, %	10,64	28,57	11,02	-57,14	-100	0	-100
Відхилення 2019/2017 р.: - абсолютне, (+; -)	13392	-37	13492	-16	0	0	-47
- відносне, %	91,4	-67,27	92,91	-57,14	0	0	-100

Наведені нижче дані демонструють невтішну тенденцію щодо туристів Закарпатської області, які подорожували з метою лікування. Так, протягом 2017-2018 рр. таких осіб налічувалося всього 28 осіб, а у 2019 р. їх кількість зменшилася до 16 осіб або 57,14 % [33]. Водночас це офіційні дані по туристам, які були обслуговувані туроператорами та турагенствами. Санаторно-курортні та оздоровчі заклади Закарпаття є досить відомими в Україні та за її межами, тому велика кількість клієнтів могла їх відвідувати без користування послугами туристичних фірм. Відповідно наведені вище дані у сфері лікувально-оздоровчого туризму не можна вважати як абсолютно істинними.

Не можна оминати той факт, що для розвитку туристичної сфери та зокрема лікувально-оздоровчого його напрямку необхідна й наявність й відповідної туристичної інфраструктури, а також комплексу підприємств, які надають супутні послуги. Найсвіжіші дані щодо кількості закладів розміщення у Закарпатській області датовані 2017 р. Відповідно до цих даних закладів

розміщення у аналізованій області функціонує 208 одиниці [27], їх структура наведена на рис. 2.1.2.

Рис. 2.1.2 Структура готелів та аналогічних засобів розміщення Закарпатської області [58]

Що стосується кількості споживачів, які скористалися послугами закладів розміщення у Закарпатській області протягом 2017 р., то їх нараховується 237,9 тис. осіб, що загалом більше на 16 %, а ніж у попередньому році. До того ж 29800 осіб, які зупинялися з закладах розміщення Закарпаття є іноземцями. Близькість Закарпатської області до іноземних країн сприяє потоку іноземців до даної області [58].

Найбільше приїжджих зупиняються у «містах Ужгород (42,4 тис. осіб або 17,8%), Ужгородському районі (32,1 тис. осіб або 13,5%), Виноградівському

районі (24,4 тис. осіб або 10,3%), Міжгірському районі (19,9 тис осіб або 8,4%), Перечинському районі (19,2 тис. осіб або 8,1%), м. Мукачево (18,1 тис. осіб або 7,6%), Мукачівському районі (16,4 тис. осіб або 6,9%), місті Берегово (15,0 тис. осіб або 6,3%), Рахівському районі (12,2 тис. осіб або 5,1%) та Свалявському районі (11,6 тис. осіб або 4,9%)» [58].

Також в Закарпатській області існує розвинена мережа спеціалізованих засобів розміщування, до них за даними 2019 р. належать: «16 санаторіїв, 2 дитячі табори, 1 пансіонат з лікуванням, 3 дитячих заклади оздоровлення цілорічної дії та дитячих центри , 3 будинки відпочинку, 1 пансіонат відпочинку, 14 баз відпочинку та інших закладів відпочинку (крім турбаз), 2 оздоровчі заклади 1-2 денного перебування» [30].

Згідно наявних статистичних даних [3], «в кінці 2019 року в області діяло 69 підприємств ресторанного господарства, проти 65 у кінці 2018 року. Якщо порівнювати кількість підприємств громадського харчування по області, то найбільша їх кількість зосереджена в м. Ужгород – 12, м. Мукачево – 11, м. Берегово – 8, м. Хуст та Ужгородському районі - по 7, та Свалявському районі – 6 підприємств» [23].

На рис. 2.1.3 наведемо розподіл іноземців, що перебували в колективних засобах розміщування Закарпатської області за країнами, з яких вони прибули у 2011 та 2018 роках.

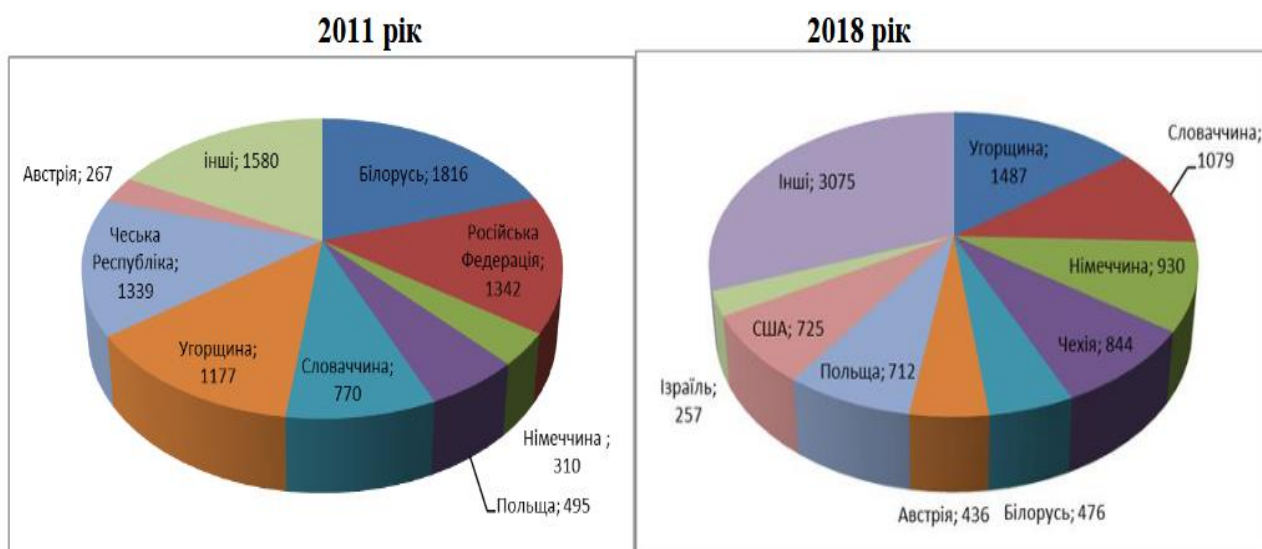

Рис. 2.1.3. Розподіл іноземців, що перебували в колективних засобах розміщування Закарпатської області за країнами, з яких вони прибули у 2011 та 2018 роках [34]

Порівнюючи дані за 2011 та 2018 р. бачимо, що структура розміщуваних у Закарпатті туристів суттєво змінилася. Перш за все слід відмітити значне зменшення іноземців з Російської Федерації, яких у 2011 р. було 1342 туриста. Це обумовлено погіршенням відносин України з даною державою, оскільки починаючи з 2014 р. дана країна активно втручається у політичне життя нашої країни, незаконно анексувала Крим та ввела війська на східну територію України. Внаслідок цього відповідно й скоротилася кількість туристів подорожуючих Закарпаття з Російської Федерації. Також у 2011 р. найбільше туристів у Закарпатті було з Білорусії в кількості 1816 осіб, однак уже в 2018 р. їх кількість суттєво зменшилася до 476 осіб. Це також пов'язано з політичною обстановкою, зміною політичних орієнтирів України.

Натомість зростає кількість іноземців, які відвідували Закарпатську область з інших країн, зокрема: Угорщини (1487 осіб), Словаччини (1079 осіб), Німеччини (930 осіб), Чехії (844 особи) та інших країн. Як бачимо територією Закарпатської області подорожує достатньо велика кількість іноземців. За даним показником, не враховуючи Київ, аналізована область займає одне з лідируючих місць. Велика кількість подорожуючих відвідує й санаторно-курортні заклади Закарпаття, проходить процедури реабілітації та оздоровлення.

При цьому слід враховувати, що стримує розвиток туризму не лише у Закарпатській області, але й всій Україні складна політико-економічна ситуація, поширення пандемії Covid-19, ведення військових дій на східній території України тощо. Офіційні дані щодо туристів, які відвідували Закарпатську область з метою лікування та оздоровлення не є абсолютно істинними. Оскільки велика кількість таких осіб відвідували Закарпаття не офіційно, тобто не користувалися послугами турагенств чи туроператорів.

Відповідно за таких умов дані щодо таких туристів у статистичних реєстрах відсутні. Туристи, які самі подорожують намагаються економити фінансові ресурси та не звертаються до послуг турагенств. Також велика кількість з них можна розміщувати не у готельних закладах, а у знайомих, родичів чи знімали квартиру.

У табл. 2.1.3 наведемо показники кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів у Закарпатській області за 2000-2017 рр.

Таблиця 2.1.3

Показники кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів у
Закарпатській області за 2000-2017 рр.

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.
2000	15	3,6	14	1,5	1	0,2	35	1,6
2001	15	3,2	13	1,1	1	0,2	40	1,7
2002	15	3,2	11	1,4	-	-	43	2,5
2003	15	3,1	11	0,8	-	-	43	2,5
2004	16	3,2	9	0,5	-	-	43	2,1
2005	16	3,3	8	0,4	-	-	44	2,6
2006	20	3,8	8	0,4	-	-	39	1,9
2007	22	4,1	6	0,2	1	0,1	37	2
2008	20	4	7	0,3	1	0,1	30	1,6
2009	20	3,9	7	0,4	1	0,1	28	1,5
2010	19	3,9	7	0,4	1	0,1	29	1,8
2011	20	4,2	7	0,4	1	0,1	27	1,6
2012	22	4,6	4	0,3	5	0,1	26	1,7
2013	22	5,1	4	0,3	4	0,3	26	1,6
2014	22	5,3	4	0,3	5	0,3	27	1,9
2015	21	5,3	2	0,2	4	0,2	28	1,8
2016	19	4	-	-	4	0,2	22	1
2017	19	3,9	-	-	4	0,2	19	1
Відхилення 2017/2016 р.: - абсолютне, (+; -)	-	-0,1	-	-	-	-	-3	-
- відносне, %	-	-2,5	-	-	-	-	-13,64	-
Відхилення 2017/2015 р.:	-2	-1,4	-2	-0,2	-	-	-9	-0,8

- абсолютне, (+; -)								
- відносне, %	-9,52	-26,42	-100	-100	-	-	-32,14	-44,44

Зазначимо, що Головне управління статистики у Закарпатській області дані щодо кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів відображало лише до 2017 р. Тому проведення аналізу за більш новими роками не представляється можливим через дефіцит офіційної статистичної інформації. З проведеного аналізу доступної інформації можемо зробити висновок, що загальна кількість санаторно-курортних закладів у Закарпатській області зменшується. Зокрема, санаторіїв та пансіонатів з лікування протягом 2017-2016 рр. нараховувалося 19 одиниць, що на 2 одиниці або 9,52 % менше за 2015 р.

Найбільша кількість санаторіїв та пансіонатів з лікування у Закарпатській області функціонувало протягом 2012-2014 рр., коли їх нараховувалося 12 одиниць. Тобто можемо зробити висновок, що їх зменшення припало на період затяжної політико-економічної кризи в Україні та початком військових дій на східній території України. Загальний політико-економічний стан впливає й на розвиток санаторно-лікувальних закладів.

Як свідчать дані таблиці, санаторіїв-профілакторіїв протягом 2016-2017 рр. взагалі не функціонувало на території Закарпатської області, у той час, коли роком раніше їх біло 2 одиниці. Будинків та пансіонатів відпочинку протягом 2015-2017 рр. нараховувалося 4 одиниці та змін у їх кількості не відбувалося протягом останніх трьох років. Суттєво зменшилася кількість баз та інших закладів відпочинку, який у 2017 р. нараховувалося 19 одиниць, що на 9 одиниць та 3 одиниці менше за 2016-2017 рр. відповідно.

З цього можемо зробити висновок, що загалом кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів у Закарпатській області протягом останніх років значно зменшилася. Дані тенденції є негативними та свідчать про зменшення кількості закладів для відпочинку та лікування у досліджуваному регіоні.

Аналізуючи динаміку відвідування природних лікувально-оздоровчих закладів Закарпатської області, відзначимо, що область за даним показником повернулася на рівень 2012-2013 років після значного падіння 2014 року. Незважаючи на падіння внутрішнього туризму в Україні у 2018 році, Закарпатській області вдається стабільно збільшувати кількість відвідувачів.

Основними драйверами росту є Берегівський, Рахівський, Мукачівський, Ужгородський і Міжгірський райони. Щодо рекреаційної сфери України, відмітимо, що незважаючи на стабільне зменшення кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів, кількість оздоровлених осіб у них зростає протягом останніх років, що свідчить про оптимізацію їх діяльності.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що Закарпатська область є одним з головних центрів санаторно-курортного лікування України. На їх базі туроператори розробили ряд привабливих туристичних турів лікувально-оздоровчого спрямування, які є як дво- та трьох-денними, так і розраховані на більш тривалий період часу. Згідно офіційних статистичних даних у Закарпатській області у 2019 р. офіційно функціонували 19 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, які приймали людей з метою їх реабілітації, лікування та оздоровлення. Головною їх проблемою є досить застаріла матеріально-технічна база та нестача сучасних інноваційних технологій, які використовуються в медицині. Офіційно послугами турагенств та туроператорів з метою лікування скористалися 12 туристів. Це є доволі низьким показником, який може свідчити про слабкий розвиток санаторно-курортного лікування у досліджуваній області. Водночас слід враховувати, що точні дані є набагато вищими. Так, як велика кількість, людей, особливо це стосується різних бізнесменів, політиків прагнуть не афішувати такі події та звертають до санаторно-курортних закладів самотійно без залучення турагенств та інших суб'єктів туристичної діяльності. Це ж саме стосується і закладів розміщення, сьогодні туристи зупиняються для проживання також у знайомих, родичів або знімають квартири. Тому підкреслимо, що офіційні дані можуть суттєво відрізнятись від істинних, так як велика кількість туристів офіційно не

реєструються. Відповідно це унеможливило точне відображення такої інформації органами статистики.

Важливою складовою санаторно-курортного лікування є організація оздоровлення дітей, які є майбутнім нації та потребують особливої уваги. Загострилася актуальність даної проблеми погіршенням здоров'я дітей та поширенням пандемії коронавірусу Covid-19. Тому далі розглянемо організацію оздоровлення дітей у Закарпатській області.

1.3.Організація оздоровлення дітей в Закарпатській області

Діти є майбутнім всієї України, тому на сучасному етапі важливим завданням постає збереження їх здоров'я у період пандемії Covid-19, а також організація їх відпочинку та особистісного розвитку. З цією метою у Закарпатській області діють спеціальні заклади оздоровлення дітей, які організовують для дітей з усієї України приємний відпочинок, який у собі поєднує оздоровлення, навчання та особистісний розвиток дітей. Заклади оздоровлення Закарпаття приймають як місцевих дітей, так і дітей з інших регіонів України [7].

Слід зазначити, що організація процесу оздоровлення дітей не лише в Закарпатті, а й по всій території України на сьогодні суттєво відрізняється від попередніх років у зв'язку з підвищенням ризику можливості захворювання гострою респіраторною хворобою COVID – 19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2. Разом з тим під впливом пандемії COVID-19 виникає додаткова потреба у оздоровленні дітей, які є одними з найбільш вразливими верствами населення.

Роль питання оздоровлення дітей в сучасних умовах набуває досить значної актуальності. Тому важливо мати наявність відповідної оздоровчої бази, які б займалися оздоровленням, лікуванням, розвитком та реабілітацією дітей у кожному регіоні України. У більшості для цього існують як приватні,

так і державні спеціальні заклади, які займаються професійно організацією оздоровлення та відпочинку дітей.

Для того, щоб забезпечити належне оздоровлення дітей необхідна у першу чергу наявність відповідних закладів оздоровлення та відпочинку. У табл. 2.2.1 наведемо дитячі заклади оздоровлення та відпочинку Закарпатської області, які працювали влітку за 2000-2019 рр. Для цього користуємося офіційними даними Головного управління статистики у Закарпатській області за 2000-2019 рр.

Таблиця 2.2.1

**Дитячі заклади оздоровлення та відпочинку Закарпатської області,
які працювали влітку за 2000-2019 рр. [27]**

Роки	Кількість закладів, од		У них місць, од		Кількість дітей, які перебували у закладах, осіб	
	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі заклади оздоровлення	усього	у тому числі заклади оздоровлення
2000	50	12	3662	1685	16159	6704
2001	55	15	4052	2149	16009	5829
2002	114	11	4580	1658	18916	5167
2003	480	22	4307	2726	61837	10471
2004	541	19	7490	2684	107454	10686
2005	489	18	6980	2682	90516	11176
2006	516	18	6981	2603	88863	9046
2007	552	18	6541	2504	89035	9659
2008	570	20	6954	2699	89376	9982
2009	553	20	5823	2731	78440	7560
2010	557	16	6115	1748	77821	4203
2011	569	15	5594	1478	79403	3693
2012	575	12	3855	1080	81164	3434
2013	611	27	5368	3007	95933	6451
2014	321	18	4926	2458	45576	7849
2015	333	15	4264	1581	45175	3136
2016	135	10	3158	1208	22239	2695
2017	175	10	2731	1205	27929	3329
2018	145	12	2982	1482	25811	4842
2019	196	10	2769	1109	26908	3218
Відхилення	51	-2	-213	-373	1097	-1624

2019/2018 р.:						
- абсолютне, (+; -)						
- відносне, %	35,17	-16,67	-7,14	-25,17	4,25	-33,54
Відхилення 2019/2017 р.:	21	0	38	-96,00	-1021	-111
- абсолютне, (+; -)						
- відносне, %	12	0	1,39	-7,97	-3,66	-3,33

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що 2019 р. є роком активного розвитку закладів оздоровлення та відпочинку Закарпатської області. Адже, у звітному році загальна їх кількість складала 196 одиниці, що на 51 одиницю або 35,17 % більше від 2018 р. та на 21 одиницю або 12 % більше від 2017 р. Водночас показників докризового періоду 2013 р., коли загальна кількість закладів оздоровлення та відпочинку Закарпатської області складала 611 одиниці, не було досягнуто.

Із загальної кількості закладів оздоровлення та відпочинку Закарпатської області у 2019 р. лише 10 одиниць були закладами оздоровлення, що на 2 одиниці менше за попередній рік. Слід відмітити цікаву тенденцію згідно якої кількість місць, незважаючи на загальне зростання кількості закладів оздоровлення та відпочинку Закарпатської області, у 2019 р. зменшується: з 2982 місць до 2769 місць [27]. Це зумовлено тим, що велика кількість подібних закладів обрала стратегію до укрупнення.

Вагомою проблемою для Закарпатської області є суттєве зменшення кількості дітей, які перебували у закладах оздоровлення та відпочинку. Так, у 2019 р. їх нараховувалося 26908 осіб, що на 1021 осіб менше за 2017 р. та на 1097 осіб більше за 2018 р. Якщо порівнювати показники 2019 р. з докризовим періодом 2013 р., то спостерігається велика «прірва» у показниках. Так, у 2013 р. кількість дітей, які перебували у закладах відпочинку складала 95933 осіб, тоді як у 2019 р. показник зменшився більше ніж утричі [27].

Відтак можемо зробити висновок, що розвиток лікувально-оздоровчого туризму в значній мірі залежить від політико-економічного стану в Україні. Тому подальші перспективи цього туристичного напрямку залежать від загальної політико-економічної ситуації. Взагалі лікувально-оздоровчий туризм

повинен бути стратегічно важливим для країни в умовах пандемії коронавірусу, коли діти та люди більш старших вікових груп потребують оздоровлення.

Наявна кількість дитячих закладів оздоровлення у Закарпатській області дозволяє прийняти велику кількість дітей. Разом з тим сьогодні вбачається головна проблема щодо дефіциту дітей на послуги оздоровлення. Головні проблеми в цьому криються у зниженні платоспроможності населення щодо оплати путівок на відпочинок та оздоровлення їх дітей. Так, більшість дітей, які перебувають у подібних закладах реально потребують оздоровлення та отримали путівки від місцевих медичних закладів. Адже, в Україні діє низка медичних та соціальних програм, згідно яким хворі діти на серцево-судинні захворювання, опорно-рухової системи та інших захворювань мають право на отримання безкоштовних путівок або знижку на них у розмірі до 75 %. Вважаємо, що з урахування нинішніх реалій, а саме гострою потребою у оздоровленні дітей з одночасним зниженням платоспроможності пересічних громадян, вбачається актуальним розширення соціальних та пільгових програм щодо безкоштовного оздоровлення окремих категорій дітей. Зокрема, дітей, які реально хворіють та потребують лікування та реабілітації, дітей військовослужбовців, які захищають цілісність України на Донбасі, дітей переселенців з сходу та Криму тощо.

Одним із найпопулярніших у відвідувачів є оздоровчий табір Шаяни, який розташований в гірській лісовій місцевості санаторно-курортної зони «Шаян». Для дітей є ігрові майданчики та басейн. Проживають діти у спальному корпусі блочного типу. Харчування – п'ятиразове. Додатково передбачений щоденний прийом мінеральної води «Шаянська-242» під наглядом лікаря і необмежена маса чистого гірського повітря. Екскурсії, поїздки здійснюються на власному автобусі у визначні місця краю: музеї, зони відпочинку, заповідники, а також пішохідні походи до Силоамських купалень, ріки Тиса, в гори, на прикордонні застави. Також відбувається проведення розважальних і концертних програм для дітей [25].

Зазначимо, що єдиними обласним дитячим санаторієм у Закарпатській області є санаторій «Малятко». Він пропонує широкий набір послуг по оздоровленню дітей різних вікових груп. Для забезпечення комфортного відпочинку та оздоровлення дітей у санаторії «Малятко» створена належна сучасна фізіотерапевтична та реабілітаційна база, підібрані кваліфіковані кадри, які стажувалися у європейських подібних закладах оздоровлення. Даний санаторій є головним центром по організації відпочинку та оздоровлення дітей. У вартість путівки входить: «проживання; харчування (5 разів на добу); медичне обслуговування (консультація та огляд лікаря, призначення фізіотерапевтичних процедур, масажу, ЛФК і т.д.); педагогічна робота (виховання, навчання, розваги, творчість); цілодобовий нагляд за дітьми; фізіотерапевтичні процедури, ЛФК» [52]. У таблиці 2.2.2 представимо мережу дитячих закладів оздоровлення та відпочинку у Закарпатській області.

Таблиця 2.2.2

Мережа дитячих закладів оздоровлення та відпочинку у Закарпатській області, які здійснювали свою діяльність влітку 2020 року. Складено автором на основі [52]

№ п/п	Найменування дитячого закладу	Тип закладу	Кількість ліжко-місць	Вартість ліжко-дня
1	Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку «Лоза»	Позаміський	40	380
2	Дитячий оздоровчий табір «Зачарована долина»	Позаміський	140	480
3	Позаміський дитячий табір «Горбок»	Позаміський	140	420
4	Дитячий заклад відпочинку «Кришталева гора»	Позаміський	80	300
5	Дитячий заклад «Кришталеве джерело»	Санаторний	90	482
6	Заклад оздоровлення та відпочинку ТзОВ «Водограй»	Позаміський	250	500
7	Дитячий оздоровчий табір «Карпати»	Санаторний	80	470
8	Оздоровчий табір «Білочка»	Позаміський	120	650
9	Обласний оздоровчий табір для обдарованих дітей «Гармонія»	Позаміський	95	250
10	Заміський стаціонарний оздоровчий заклад для дітей та учнівської молоді «Барвінок»	Позаміський	100	400
11	Обласний дитячий туберкульозний санаторій «Човен»	Санаторний	210	330

12	Оздоровчий заклад «Берізка»	Позаміський	80-85	360
13	ГО «Полянський спортивний клуб «Олімпія»	Позаміський	150	300
14	КНП Закарпатський обласний дитячий санаторій «Малютко»	Санаторний	100	476,3
15	Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку «Іллара»	Позаміський	210	610
16	Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку «Шаяни»	Позаміський	200	550
17	Дитячий заклад оздоровлення та відпочинку «Трембіта»	Позаміський	165	380
18	Дитячий оздоровчий заклад «Наталія»	Позаміський	165	475

Варто звернути увагу, що останнім часом досить популярні є дитячі табори з поглибленим вивченням іноземних мов, Закарпаття також не залишилося осторонь даного тренду, та має ряд спеціалізованих сучасних дитячих закладів саме такого спрямування, які входять в ТОП-10 дитячих таборів України.

Одним з таких є дитячий табір Discovery camp, який розташований у селі Золотарьово, що знаходиться у Закарпатській області. Даний табір при організації дитячого відпочинку перейняв досвід кращих американських закладів. Зокрема, для дітей організуються спеціальні тематичні майстер-класи, дітей залучають до театральних постанов, розвивають у них таким чином самостійність, найбільш цікавим є знімання короткометражного фільму за участю дітей. Ці фільми завдяки інформаційним технологіям перекидають батькам цих дітей. Діти у Discovery camp під час відпочинку грають у різноманітні спортивні ігри: футбол, баскетбол, теніс, волейбол, гандбол тощо. Розуміють у таборі й те, що діти повинні активно вивчати англійську мову, яка сьогодні використовується скрізь. Саме з цією метою при таборі існує англійська програма за якою діти вивчають англійську мову. По завершенню цього курсу усі діти отримують відповідні сертифікати від Discovery camp. Англійська програма, яку вивчають у дитячому таборі складена за американськими виданнями та проходять в ігровій формі [13].

Іншим досить популярним дитячим табором є Eco Point Camp, який до того ж має екологічний напрямок. Даний табір для дітей пропонує: «5-разове

харчування, хороша інфраструктура, англomовні заняття, активні ігри, спортивні змагання, дискотеки та інші заходи. Для дітей проводять курс особистісного росту та успіху GrowUp. Вихід за територію табору відбувається лише при організованих походах під наглядом вихователів. Харчування в таборі 5-разове: сніданок, обід, полуденок, вечеря і друга вечеря. База табору розташовується в зеленій зоні Закарпатській області поруч з містом Косів, між горами Брусний, Буковець та Кичера» [16].

Трійку лідерів серед закладів оздоровлення та відпочинку у Закарпатській області завершає дитячий оздоровчий табір «Тисагор». У дитячому таборі «Тисагор» «впроваджено інноваційний підхід в організації дозвілля дітей, який дозволяє максимально глибоко розкрити індивідуальність і внутрішні резерви кожного. З дітьми проводять психологічні тренінги, різноманітні майстер-класи. Юнаків та дівчат вчать орієнтуватися на місцевості і шукати скарби, для цього організовують туристичні походи в гори з пікніком. Крім того, проводять різні конкурси, змагання, квести, фестивалі, шоу. Для кожного канікули, проведені в оздоровчому таборі «Тисагор», будуть яскравими та незабутніми. Дитячий табір знаходиться в екологічно чистому куточку Закарпаття, в курортному селі Солочин, між Свалявою та Поляною. Ці місця відомі джерелами лікувальних мінеральних вод» [5].

Наступним етапом дослідження організації оздоровлення дітей в Закарпатській області є аналіз їх власності та типів залежно від специфіки оздоровлення дітей. Так, на рис. 2.2.1 представлена частка приватної та комунальної власності закладів оздоровлення та відпочинку дітей у Закарпатській області станом на 2020 рік, де видно, що питома вага припадає на заклади саме приватної власності (72,23 % відповідно), на комунальну власність припадає лише 27,77 %.

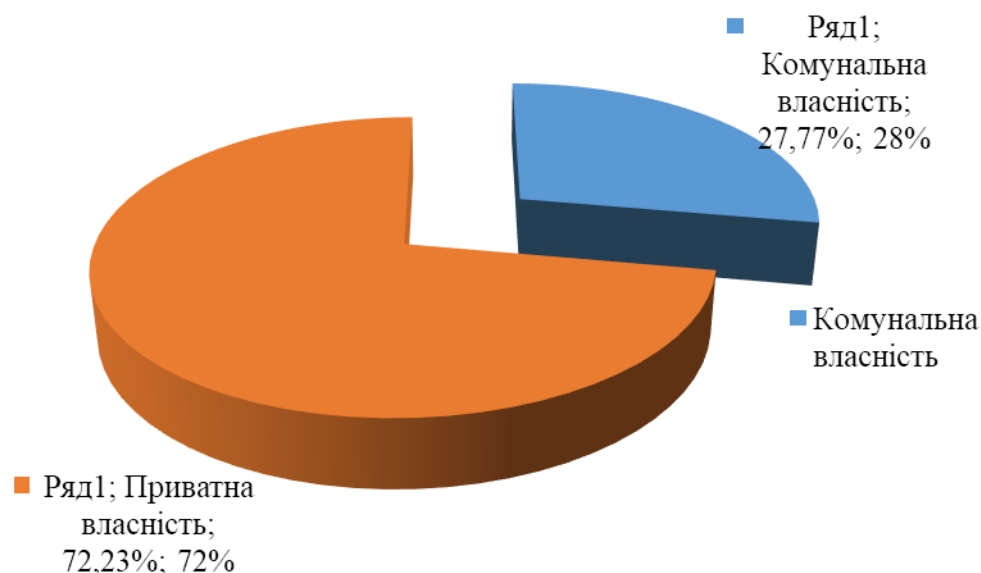

Рис. 2.2.1 Питома вага приватної та комунальної власності закладів оздоровлення та відпочинку дітей у Закарпатській області станом на 2020 рік, % [50]

Згідно представленої вище інформації щодо мережі дитячих закладів оздоровлення та відпочинку у Закарпатській області, які здійснювали свою діяльність влітку 2020 року, побудовано діаграму щодо частки позаміських та санаторних типів закладів оздоровлення та відпочинку дітей у Закарпатській області станом на 2020 рік (рис. 2.2.2).

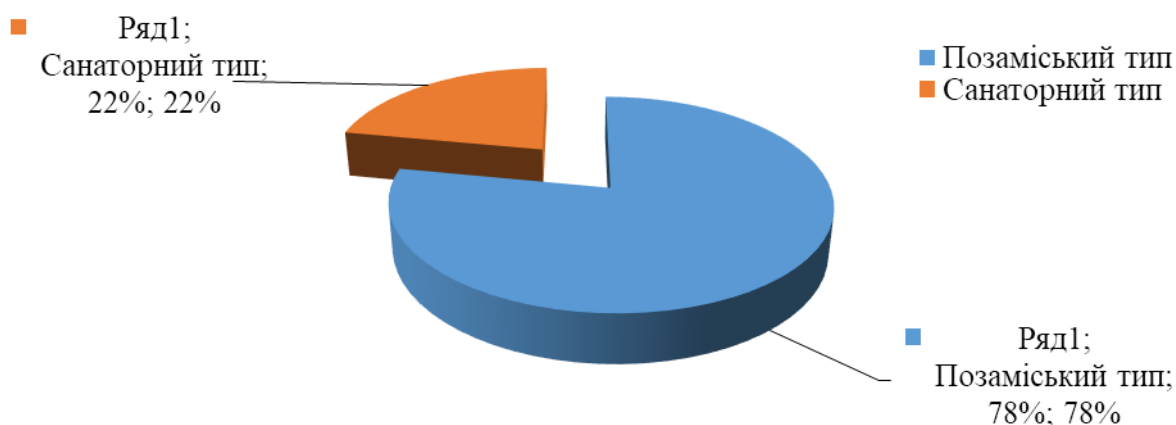

Рис. 2.2.2 Частка позаміських та санаторних типів закладів оздоровлення та відпочинку у Закарпатській області станом на 2020 рік, % [50]

Слід зазначити, що згідно плану Закарпатської ОДА у 2021 р. планують почати свою роботу 278 закладів, які прийматимуть дітей на оздоровлення та організації їх дозвілля. Ці заклади дозволять обслуговувати більше 50 тисяч дітей з усієї України та сусідніх держав [3].

Згідно офіційних статистичних даних протягом 2014-2019 рр. кількість дітей, котрі знаходилися у закладах оздоровлення та відпочинку на Закарпатті знижувалися. Так, їх кількість зменшилася з 45576 дітей у 2014 р. до 25811 дітей на кінець 2018 р. (рис. 2.2.3) [27].

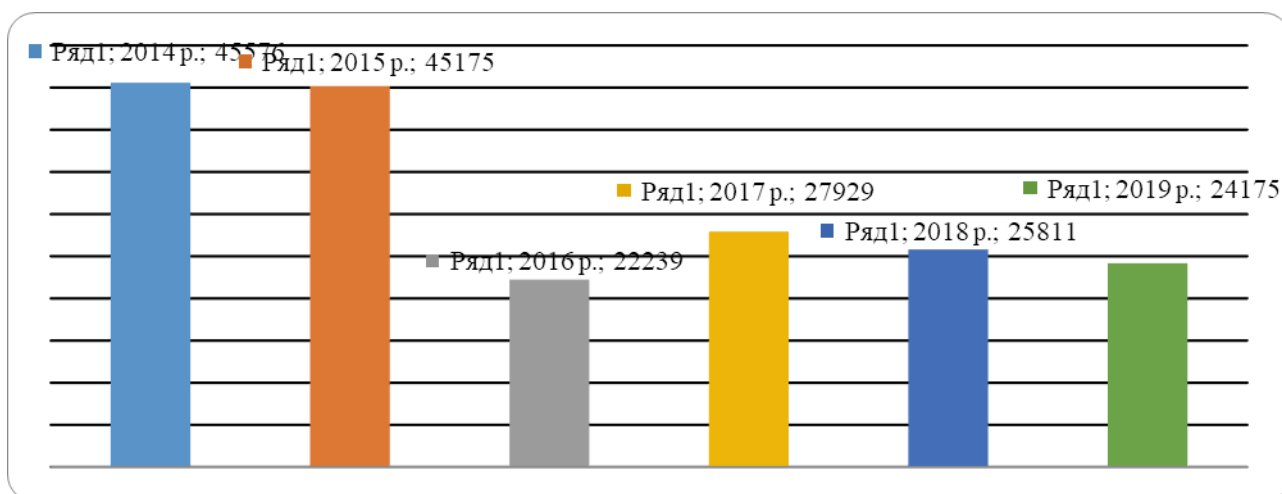

Рис. 2.2.3 Кількість дітей, які перебували у закладах оздоровлення та відпочинку Закарпатської області у період 2014-2019 років [27]

В цілому, зміст екскурсійних поїздок під час дитячого відпочинку, передбачає включення в програму різних тем шкільної програми, і, звичайно ж, розважально-пізнавальну частину.

Всі основні завдання дитячого туризму в Закарпатській області виконуються за такими аспектами [4]:

- знайомство з новими місцями та історією краю, відвідування чудових екскурсій;
- участь в різних спортивних заходах;
- оздоровлення;
- раціональна організація вільного часу, а також прийняття самостійних рішень;
- спілкування в групі, знайомства і придбання нових друзів.

Привертає дитячий туризм на Закарпатті наявністю різних туристичних комплексів, багато з яких включають в себе дитячі табори, з затишними номерами та безліччю розваг: спеціально розроблені програми для дітей, майданчики для різних видів спорту, катання на конях з інструктором, плавання в термальних басейнах, риболовля в гірських річках.

Отже, можна зробити висновки, що дитячий відпочинок в Закарпатті також включає оздоровлення дитячого організму, завдяки екологічно чистій природі, де дитина буде дихати гірським повітрям і харчуватися екологічно чистими продуктами. Важливим моментом є здорове харчування і традиційні закарпатські страви, які дуже корисні для підростаючого організму. У деяких дитячих таборах в Карпатах поєднують дитячий відпочинок з навчанням або вивченням іноземних мов. Безліч туристичних комплексів пропонують дитячий відпочинок в Закарпатті для організованих дитячих груп на час канікул. Вечорами для дітей організовуються різні програми, які будуть також дуже цікаві: незабутні вечори біля вогнища з легендами і іграми, дитячі дискотеки, де у дітей буде можливість потанцювати. Таким чином, дитячий табір у Закарпатті – це не тільки спосіб відпочинку дитини. Багато таборів пропонують дитячий відпочинок у поєднанні з навчанням та заняттям спортом.

1.4. Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатській області

Сучасна туристична індустрія динамічно розвивається і формує один з ключових секторів економіки країни, який надає стимулюючу дію на такі галузі, як транспорт, зв'язок, будівництво, виробництво товарів народного споживання, сільське господарство і ряд інших. В силу значного мультиплікативного ефекту туризм служить каталізатором соціально-економічного розвитку територій і сприяє підвищенню якості життя населення.

В даний час курортна справа активно розвивається в Україні. При цьому територія кожного курортного регіону має ті чи інші природні лікувальні

фактори та необхідні умови для їх застосування. Курортна місцевість Закарпатської області володіє цінними природними властивостями, придатними для лікування.

Ефективність санаторно-курортного лікування Закарпаття визначається його комплексністю – використанням різноманітних природних лікувальних факторів у поєднанні з дієтотерапією, фізіотерапією, ЛФК, лікарською терапією та іншими методами, а також доступністю, спрямованістю і застосуванням єдиної системи спостереження за станом здоров'я [2]. Розвиток лікувально-оздоровчого туризму на території Закарпатської області відкриває можливості для збільшення в'їзного туристичного потоку і розширення відповідної інфраструктури. Визначення перспектив розвитку даного виду туристської діяльності сприяє дослідження наявних ресурсів і особливостей об'єктів туристичної індустрії.

Однак існуюча в даний час проблема розробки методики оцінки потенціалу різних видів туристської діяльності не дозволяє в повній мірі виявити можливості їх розвитку. Труднощі при цьому викликані дослідженням сфери туризму фахівцями різних галузей знань (географії, архітектури, туризму та ін.), а також складним компонентним складом туристського потенціалу [22].

На наш погляд, найбільш об'єктивну і повну оцінку лікувально-оздоровчого потенціалу території дасть використання методу SWOT-аналізу.

Даний метод набув широкого використання для оцінки внутрішнього та зовнішнього середовища, що дозволяє визначити перспективи розвитку туристичної сфери. Аналіз внутрішнього середовища допомагає виявити сильні сторони, які є конкурентними перевагами, а також слабкі, які слід усунути. Оцінка зовнішнього середовища дозволяє визначити можливості та загрози, які існують ззовні для розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Закарпатській області.

Відтак, SWOT-аналіз проводимо у два етапи. На першому етапі проводимо аналіз внутрішнього середовища, тобто визначаємо наявні сильні та

слабкі сторони лікувально-оздоровчого туризму Закарпатської області. Головними параметрами при оцінці внутрішнього середовища є такі:

1) головні конкурентні переваги (наявність відповідних природних, мінеральних та рекреаційних ресурсів, стан екологічної ситуації у регіоні, а також санаторно-курортної та туристичної інфраструктури, клімат, геополітичне розташування тощо);

2) організаційна структура (наявність кваліфікованих кадрів, відповідних органів влади, розподіл між ними завдань та функцій щодо розвитку туристичної сфери);

3) цінова політика (співвідношення ціни / якості послуг, вартість на послуги оздоровлення, проживання, харчування, екскурсійний супровід тощо);

4) фінанси (рівень прибутковості лікувально-оздоровчого туризму, рівень інвестицій, залучення державних фінансів);

5) інновації (впровадження останніх досягнень науки та техніки у санаторно-курортну та туристичну сферу що дозволяє підвищити якість обслуговування та лікування);

6) маркетинг (промоція санаторно-курортних закладів, формування сприятливого іміджу туристичних атракцій та брендбуку регіону тощо) [2].

Після детального аналізу внутрішнього середовища слід провести оцінку зовнішнього середовища за такими критеріями:

1) попит (досліджено місткість курортного ринку, темпи його зміни, структуру попиту на курортний продукт);

2) економічні параметри (платоспроможність потенційних споживачів, курс національної валюти, загальна економічна ситуація тощо);

4) науково-технічні параметри (доступ до інноваційних технологій тощо);

5) соціально-культурні параметри [2].

Результати проведеного дослідження відображені в таблиці 2.3.1

Таблиця 2.3.1

SWOT-аналіз розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Закарпатській області. Складено автором на основі [2; 4; 7; 34]

Внутрішнє середовище	
Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
<p>1) досить вигідне географічне розташування області: проходження через її територію магістралі міжнародного значення, яка з'єднує 3 країни ЄС з столицею України тощо;</p> <p>2) велика кількість природних, рекреаційних та мінеральних ресурсів: поклади мінеральних оздоровчих вод, бальнеологічні родовища, широка мережа лісів тощо;</p> <p>3) наявність відповідних туристично-рекреаційних об'єктів;</p> <p>4) переваги в кліматичних особливостях території: «довготривалий вегетаційний період (середньодобові температури повітря перевищують 5 °С 225–241 день), поверхня області отримує в середньому за рік 48 Ккал/см² тепла, середньорічна температура в Ужгороді 9,3 °С, у Турбаті 3 °С, найбільша тривалість періоду з температурами вище 10°C порівняно з іншими західними областями України (170–190 днів)»;</p> <p>5) розвинений сільськогосподарський сектор, який забезпечує рекреантів якісними продуктами харчування;</p> <p>6) постійна співпраця місцевих органів влади з бізнесом щодо розвитку туристичної сфери.</p>	<p>1) слабкий рівень матеріально-технічної бази санаторно-курортних закладів;</p> <p>2) неповноцінне використання усього потужного санаторно-курортного потенціалу області;</p> <p>3) хронічний дефіцит кваліфікованих кадрів задіяних у туристичній та санаторно-курортній сфері;</p> <p>4) низький ступінь платоспроможності населення;</p> <p>5) якість лікувально-оздоровчих послуг не відповідає міжнародним стандартам;</p> <p>6) нерозвиненість туристичної інфраструктури;</p> <p>7) слабкий рівень маркетингу та промоції Закарпатської області як курортного центру України;</p> <p>8) існування випадків нецільового використання природних ресурсів (масова вирубка Закарпатських лісів);</p> <p>9) слабкий рівень інформаційного забезпечення населення України та сусідніх держав про курорти Закарпаття.</p>

Продовження таблиці 2.3.1

Зовнішнє середовище	
Можливості (O)	Загрози (T)

<ul style="list-style-type: none"> 1) розвитку малого та середнього бізнесу у сфері послуг; 2) підвищення попиту серед внутрішніх туристів на лікувально-оздоровчий; 3) поліпшення сервісу та якості обслуговування у санаторно-курортних закладах Закарпаття; 4) вивчення передового іноземного досвіду в сфері розвитку лікувально-оздоровчого туризму та його адаптація до вітчизняних реалій; 5) поліпшення комунікацій між місцевими органами влади та бізнесом у питанні розвитку туристичної сфери; 6) поліпшення інвестиційної привабливості Закарпаття; 7) участь у державних програмах підтримки лікувально-оздоровчих закладів, програмах кредитування з фонду ЄБРР; 8) створення туристичних кластерів для забезпечення отримання синергійного ефекту; 9) створення туристичного брендбуку Закарпаття як центру лікувально-оздоровчого туризму. 	<ul style="list-style-type: none"> 1) зростання конкуренції за цільових споживачів з сусідніми регіонами (зокрема, Львівською областю); 2) загальна економіко-політична нестабільність; 3) погіршення дорожнього покриття транспортної інфраструктури; 4) поширення пандемії Covid-19 та введення обмежувальних заходів; 5) девальвація національної валюти; 6) зниження платоспроможності цільових споживачів, як наслідок зниження попиту на санаторно-курортні послуги; 7) ускладнення доступу до інвестиційних та фінансових ресурсів. 6) міграція найбільш кваліфікованих кадрів до сусідніх країн з метою заробітків тощо.
--	--

Санаторно-курортна сфера забезпечує регіональній економіці чималий прямий і непрямий (за рахунок активізації суміжних сфер економіки) економічний ефект. До того ж, непрямий вплив курортної та туристичної індустрії на економіку регіону за обсягами практично аналогічний до безпосередніх результатів господарської діяльності у цій сфері. Адже курортна справа забезпечує створення нових робочих місць, тобто певною мірою вирішується проблема зайнятості населення, залучення значних капітальних інвестицій та їхню відносно швидку окупність.

Слід додати, що лікувально-оздоровчий туризм забезпечує відповідному регіону окрім традиційних економічних вигід ще й соціальні та культурні. Зокрема, до цих трьох складових вигід слід віднести зростання доходів до місцевого бюджету, приплив інвестицій, поліпшення туристичної інфраструктури, поліпшення здоров'я населення, підвищення культурної та загальної освіченості, сприяння культурному розвитку особистості,

налагодження комунікацій тощо. Головним же ефект від туристичної сфери полягає у тому, що вона забезпечує одночасно й розвиток супутніх послуг. Г.П. Гаврилко за результатами аналізу сильних та слабких сторін аналізованої області прийшов до наступного висновку: «значний потенціал та окреслені переваги вселяють думку, переконують у тому, що санаторно-курортний комплекс в Закарпатті може стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, засобом загальнодоступного і повноцінного оздоровлення та відпочинку, а також ознайомлення з історико-культурною спадщиною та сьогоденням» [7].

Крім систематичного вивчення потенційних загроз та можливостей методом SWOT-аналізу, необхідно, на нашу думку, постійно урізноманітнювати туристичні пропозиції шляхом удосконалення існуючих та розробки нових туристичних продуктів. Вивчивши досвід розробки оздоровчих турів та існуючі пропозиції туристичних підприємств, зокрема «Закарпатський релакс» ТОО «Турбаза»; «Тур на озеро Синевир та водоспад Шипіт» ТОО «Молодіжний туризм»; «Термальне Закарпаття» ТОО «Відвідай»; «Закарпаття на травневі» ТА «Мандри-Подорожі»; «Закарпаття – релакс» ТОО «Навігатор Україна» [58], ми створили продукт культурно-оздоровчого спрямування під назвою «У травні на свята до Закарпаття», який дасть можливість відвідати привабливі атракції, оздоровитися та отримати насолоду від краєвидів та багатой культурної спадщини регіону. Матеріали щодо розробки туру представлені у таблицях 2.3.2, 2.3.3, 2.3.4, 2.3.5 та на рисунку 2.3.1.

Туристичний маршрут включатиме такі основні пункти, як: місто Полтава (звідки туристи розпочнуть свій маршрут), с. Пилипець, с. Колочава та с. Синевир. Загальна протяжність туристичного продукту в обидві сторони складе 2263 км. У табл. 2.3.2 наведемо детальні параметри цього маршруту.

Таблиця 2.3.2

Параметри маршруту «У травні на свята до Закарпаття».

Складено автором на основі [58]

Пункти	Відстань, км	Спосіб долання (вид транспорту, його клас)	Час перебування в дорозі
A (м. Полтава) – B (с. Пилипець)	1082	Комфортабельний автобус туристичного класу, неоплан ROYAL	15 год.
B (с. Пилипець)– C (с. Колоцова)	55		1 год 10 хв.
C (с. Колоцова)– D (с. Синевир)	32		50 хв.
D (с. Синевир) – E (м. Полтава)	1094		16 год
Разом	2263		33 год

Карта маршруту туру «У травні на свята до Закарпаття» представлена на рис. 2.3.1.

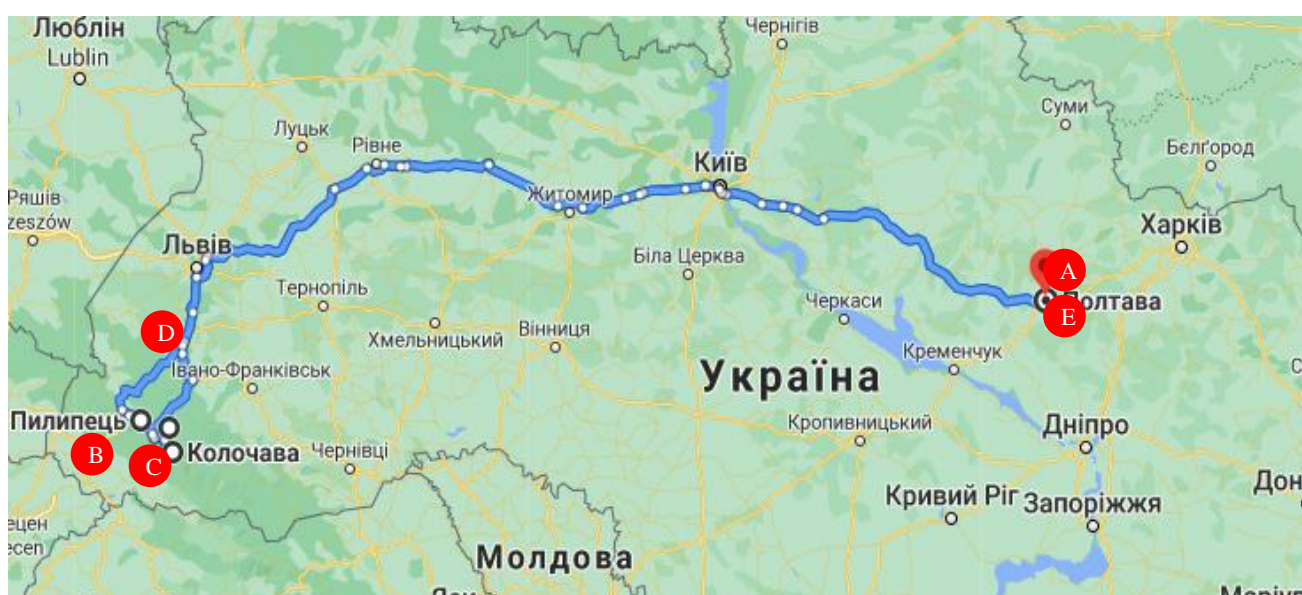

Рис. 2.3.1. Карта маршруту туру «У травні на свята до Закарпаття»

Пропонований новий туристичний тур вихідного дня під назвою «У травні на свята до Закарпаття» буде тривати 3 дні/4 ночі (табл. 2.3.3). Основна його ціль зарекомендувати Закарпатську область для жителів Полтавщини як головний лікувально-оздоровчий центр України. Ця подорож окрім стандартного оздоровлення включатиме комплекс екскурсій по даному регіону.

Таблиця 2.3.3

Опис туру. Складено автором на основі [58]

Характеристики	Зміст
Назва туру	«У травні на свята до Закарпаття»

Маршрут	м. Полтава — с. Пилипець — с. Колочава — с. Синевир – м. Полтава
Обґрунтування назви та маршруту туру	«Весна – чудова пора, коли все зелене й розквітає. У травні у людей з'являються подовжені вихідні на травневі свята, які всі бажають провести на природі. Тому назва туру підкреслює необхідність відпочинку на травневі свята на Закарпатті, де буде можливість піднятися на гору Гембависотою 1491 метрів над рівнем моря. Одна з найекстремальніших розваг на горі Гемба – можливість політати на параплані-тандемі з інструктором над прекрасним Карпатським хребтом Боржава.
Тип туру	Автобусно-пішохідний тур
Вид туру	тур вихідного дня
Сезон	травень
Цільова аудиторія	для різних вікових та соціальних груп споживачів
Тривалість	3 дні/4 ночі
Форма організації	Груповий, 32 особи
Протяжність маршруту	2263 км (від початкової до кінцевої точок)
Вартість туру загалом та на 1 особу	97815 грн 3057 грн.
Послуги, включені до вартості туру	<ul style="list-style-type: none"> - проїзд у комфортабельному автобусі; - екскурсійний супровід; - проживання дві ночі в гостинному дворі «Волиняночка» с. Пилипець - харчування: сніданок – 2 (2-й і 3-й дні); обід – 1 (1-й день); вечеря – 3 (1-й – 3-й дні) - вхідний квиток в Старе село-70 грн.; - театралізоване дійство в Корчмі-80 грн.; - канатно-крісельна дорога на г. Гемба - 150 грн.; - водоспад Шипіт -20 грн.; - озеро Синевир -30 грн.; - оздоровчі процедури(3 год.) – 450 грн.;
Послуги, які не включені до вартості туру та оплачуються додатково	<ul style="list-style-type: none"> - особисті витрати; - витрати на харчування: сніданок – 1 (1-й день); обід 2 – (2-й, 3-й день) Прокат велосипедів – 70 грн/год. Прокат квадроцикла – 350 грн/год Політ на пароплані – 300 грн/ 30 хв

Даний туристичний продукт розрахований на різну вікову та соціальну структуру населення. Головною цільовою аудиторією є чоловіки та жінки, які дбають на своє здоров'я, люблять активний відпочинок та знайомитися з новими місцями. Розрахований тур на 32 особи, залучення досить великої кількості людей зроблена з метою зменшення вартості туристичної поїздки. Більш детальний опис пропонованого туру наведемо у табл. 2.3.4.

Таблиця 2.3.4

Опис програми туру «У травні на свята до Закарпаття».

Складено автором на основі [58]

Час	Заходи
19:00 – 19:30	Збір біля туристичного автобусу за адресою туристичної агенції
19:30 – 10:30	Виїзд із Полтави до с. Пилипець Закарпатська обл. Під час руху – санітарні зупинки, зупинка на ранкову каву (чай), сніданок.
1-й день	
09:00 – 09:30	Сніданок у кафе «Карпати» смт. Воловець Закарпатська обл.
10:30 – 11:30	Прибуття до с. Пилипець, поселення до гостинного двору «Волиняночка»
11:30 – 13:30	Вільний час
13:30 – 14:30	Обід у закладі розміщення
14:30 – 14:45	Збір у дворі гостинного двору
14:45 – 17:00	Похід до водоспаду Шипіт (800 метрів в один бік), по дорозі до водоспаду розташований сувенірний ринок
17:00 – 20:00	Вільний час. За бажанням: катання на велосипедах, квадроциклах, політ на пароплані.
20:00 – 20:30	Вечеря в закладі розміщення
20:30 –	Вільний час, ночівля у двомісних та тримісних номерах
2-й день	
08:30 – 09:00	Сніданок у закладі розміщення
09:00 – 09:15	Збір у дворі гостинного двору
09:15 – 12:00	Підйом на гору Гемба на крісельному підйомнику, бажуючі зможуть піднятися до самого верху гори Гемба
11:00 – 11:30	Чаювання у чайній «Чайовня» на вершині г. Гемба
12:00 – 14:00	Вільний час, повернення до гостинного двору, обід за бажанням
14:00 – 18:00	Оздоровчі процедури за бажанням: чани, сауни, басейн
18:00 – 20:00	Вільний час
11:00 – 13:30	Вечеря в закладі розміщення
13:30 – 14:00	Вільний час, ночівля у двомісних та тримісних номерах
3-й день	
08:30 – 09:00	Сніданок у закладі розміщення
09:00 – 09:50	Виселення із закладу розміщення
09:50 – 10:00	Збір у туристичному автобусі
10:00 – 11:15	переїзд із с. Пилипець до с. Колочаві
11:30 – 15:30	Екскурсія в «Старе село», відвідування корчми «У Вольфа» (театралізоване дійство та місцеві смаколики)
15:30 – 16:20	Переїзд до озера Синевир
16:30 – 17:30	Прогулянка вздовж озера Синевир (1200 м. в один бік, 20 хвилин середнім темпом)
17:30 – 18:00	Вечеря в колибі біля о. Синевир. Замовлення перед прогулянкою на озеро (200 грн. на людину)
18:00 – 10:00	Повернення до м. Полтави із зупинками
10:00	Орієнтовний час прибуття в Полтаву

В сучасних економічних реаліях сьогодення важливим обмежувальним фактором при виборі туристичного туру є вартість путівки. Оскільки велика кількість українців протягом 2020-2021 рр. залишилися без роботи, або отримали значно менші розміри доходів. Так, як пандемія коронавірусу Covid-

19 призупинила тимчасово діяльність великої кількості галузей народного господарства. Загалом же економічна ситуація в нашій країні після кризи початку 2014-2015 рр. лише почала відновлюватися за підтримки ЄС та інших міжнародних організацій. Водночас пандемія коронавірусу Covid-19 внесла свої корективи. Тому пропонований туристичний продукт розроблений з урахуванням реального фінансового стану українців, у табл. 2.3.5 наведено орієнтовний розрахунок його вартості.

Таблиця 2.3.5

Розрахунок вартості туристичного туру «У травні на свята до Закарпаття»

Назва статі	Вартість за одиницю, грн	Кількість	Загальна вартість (грн.)	
			на 1 особу	на групу
Вартість проїзду:			730	23367
вартість проїзду за кілометражем	9	2263	636	20367
добові 2 водіям	500	3	94	3000
Вартість проживання в гостинному дворі «Волиняночка»	200	2	400	12800
Страховання	6	3	18	576
Вартість екскурсійно-оздоровчої програми			800	25600
вхідний квиток в Старе село		32 особи	70	2240
театралізоване дійство в Корчмі		32 особи	80	2560
канатно-крісельна дорога на г. Гемба		32 особи	150	4800
водоспад Шипіт		32 особи	20	640
озеро Синевир		32 особи	30	960
оздоровчі процедури (3 год.)		32 особи	450	14400
Добові керівника групи	500	3	47	1500
Харчування			1138	20480
сніданок	70	1	70	2240
обід	120	1	120	3840
вечеря	150	3	450	14400
Разом витрат			4685	84323
Прибуток (націнка)	16%			13492
Вартість обслуговування групи				97815
Ціна одного ваучера без ПДВ			3057	

Отже, за орієнтовними підрахунками вартість обслуговування всієї туристичної групи за пропонованим туристичним продуктом «У травні на свята до Закарпаття» складе 97815 грн. При цьому у розрахунку на одного споживача туристичного продукту дана вартість складе 3057 грн. Вважаємо, що дана

вартість туристичного туру є прийнятною та не високою, а тому матиме попит серед потенційних споживачів.

Підкреслимо, що Закарпаття є стратегічно важливою областю України, яка має виняткові культурні, соціальні, природно-рекреаційні, політичні та економічні можливості. Вигідне прикордонне розміщення Закарпатської області та її сусідство одночасно з чотирма країнами Європейського Союзу дозволяє даному регіону стати одним з найбільш перспективних центрів розвитку лікувально-оздоровчого туризму. З урахування великої кількості можливостей Закарпатської області можемо констатувати про досить сприятливі перспективи щодо розвитку на її території лікувально-оздоровчого туризму. Перед місцевими органами влади постає завдання щодо забезпечення розвитку матеріально-технічної бази туристичної індустрії, всіляке сприяння діяльності санаторно-курортним закладам та промоції регіону. Слід розуміти, що туристична сфера має вплив на розвиток й значної кількості супутніх послуг, а головним чином сприяє формуванню іміджу регіону, забезпечує приплив інвестицій, так званого мультиплікативного ефекту. Останній полягає у тому, що приїжджаючи туристи в регіон витрачають у ньому свої фінансові кошти, купують сувенірну продукцію, одяг, користуються послугами проживання та харчування, транспортом тощо. З розвитком же соціальних мереж трендом стало фотографування туристів біля найбільш визначних туристичних об'єктів з позначкою місце їх локації. Відповідно у такому разі туристи самостійно здійснюють рекламу відповідного регіону.

З урахуванням зазначеного можемо констатувати, що туристична сфера здійснює прямий вплив й на розвиток низки інших галузей народного господарства. Роль же лікувально-оздоровчого туризму сьогодні переоцінити складно, оскільки він поєднує відпочинок з оздоровленням населення. Останнє особливо важливе у період пандемії коронавірусу Covid-19.

Додає перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Закарпатській області те, що місцеві органи влади твердо усвідомлені в його ролі для економіки регіону та сприяють розвиткові цього туристичного

напрямку. Зокрема, за останні роки у Закарпатській області модернізовані окремі туристичні об'єкти, відкрито нові готельні заклади, ресторани, кафе тощо. За даними Головного управління статистики у Закарпатській області найбільше державних інвестицій спрямованих саме у розвиток туристичної сфери.

За рейтингом, складеним за відгуками клієнтів щодо лікування та сервісу, організації харчування, чистоти й комфорту, місцезнаходженням санаторних закладів, а також співвідношенням ціни та якості послуг і оприлюднених на відомих сайтах бронювання (Uahotels.info, Booking.com, Tripadvisor.com), Закарпатська область займає перше місце – 8,2 бал (з максимально можливих 10 балів) при середньому в Україні – 6,9 балів. [16].

Отже, Закарпатська область – це привабливий туристичний регіон, що має всі передумови та ресурси для сталого розвитку майже всіх видів туризму, зокрема, пізнавального, гірськолижного, сільського, спортивно-оздоровчого, а також лікувальної та оздоровчої рекреації. Цьому сприяє самобутність та унікальність природи й культури та невичерпне бажання закарпатців популяризувати туристичні принади свого краю. Вважаємо, що ефективне приватно-державне партнерство у туристичній галузі сприятиме розбудові туристичної інфраструктури області та належній дієвій промоції туристичних продуктів регіону.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, за результатами дослідження, проведеного в даній роботі, можна зробити наступні висновки згідно поставлених завдань:

1. Досліджено організацію туристичної діяльності в Закарпатській області, а саме визначено: Закарпатська область є унікальною за своїми природними, рекреаційними та туристичними ресурсами. Це область, для якої туризм є важливим видом діяльності, який забезпечує вагомий притік доходів та наповнення місцевого бюджету. На її території існує можливість розвивати різні види туризму, однак, найбільш сприятливі умови склалися для розвитку: лікувально-оздоровчого, культурно-пізнавального, релігійного, спортивного та екологічного (зеленого) туризму. З негативних моментів виявлено тенденцію щодо зниження в'їзних туристичних потоків, а також поганий стан великої кількості туристичних об'єктів, що не сприяє розвитку туристичної сфери.

2. Вивчені організаційні засади та нормативно-правову базу розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні та в Закарпатській області, що дає підстави стверджувати, що в Україні, за період незалежності, було розроблено низку нормативно-законодавчих актів, що визначають певні умови регулювання лікувально-оздоровчого туризму. Головним у нормативно-правовому регулюванні розвитку лікувально-оздоровчого туризму, зокрема його рекреаційного складника, є Закон України «Про курорти», який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів в Україні, спрямований на забезпечення використання з метою лікування й оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій України, які є надбанням народу України, та їх охорони. До нормативно-правових актів опосередкованого впливу на лікувально-оздоровчий туризм можна віднести Кодекси України та Державні стандарти України, оскільки вони частково регламентують діяльність рекреаційних закладів, частково – діяльність інших підприємств господарського комплексу.

3. Надано загальну характеристику природним лікувально-оздоровчим ресурсам Закарпатської області, в результаті чого було констатовано, що клімат області - помірно-континентальний. Тут сприятливі кліматичні умови для рекреації та туризму: тепла осінь, не дуже спекотне літо та м'яка зима. Закарпатська область характеризується великою кількістю рік, різноманітних струмків та потічків: 152 ріки в області довжиною близько 10 км (Піня, Ріка, Тересля, Веч, Синявка, Озерянка, Велика Уголька та інші). Закарпатська область володіє мінеральними водами усіх бальнеологічних груп. В даній роботі проаналізовано структуру розташування мінеральних вод за видами зон Закарпатської області, а також кількість тuro-днів, проведених туристами у Закарпатській області та обсяг наданих туристично-рекреаційних послуг. На основі чого можна стверджувати, що Закарпатська область, наразі, друга у Карпатському регіоні за кількістю місць у колективних засобах розміщення, однак, тенденція низхідна. За даним показником її наздоганяє Івано-Франківська область, оскільки показник кількості осіб, що перебували у колективних засобах розміщення, є вищим і тенденція йде до збільшення. Таким чином, існує потреба у розбудові туристичної інфраструктури.

4. Проаналізовано організацію санаторно-курортного лікування в Закарпатській області, а саме: протягом останніх років популярними стали дво- і триденні тури, особливо серед іноземних туристів. Серед областей Карпатського регіону, Закарпатська область незначно поступається Івано-Франківській за пропозицією послуг розміщення, однак впевнено наздоганяє за попитом на останні. Щодо відвідування Закарпатської області іноземними туристами, то за останні роки різко скоротилась кількість останніх з країн СНД, разом зі збільшенням їх кількості і диверсифікацією з країн західної Європи, США та Ізраїлю. З огляду на висхідні тенденції, які склалися на ринку лікувально-оздоровчих послуг Закарпатської області, виникає об'єктивна необхідність розробки комплексної стратегії розвитку рекреаційного господарства краю, яка б сприяла посиленню інвестиційних процесів у галузі та зберегла позитивні тенденції розвитку.

5. Досліджено організацію оздоровлення дітей в Закарпатській області, на основі чого визначено, що дитячий відпочинок в Закарпатті також включає оздоровлення дитячого організму, завдяки екологічно чистій природі, де дитина буде дихати гірським повітрям і харчуватися екологічно чистими продуктами. Важливим моментом є здорове харчування і традиційні закарпатські страви, які дуже корисні для підростаючого організму. У деяких дитячих таборах в Карпатах поєднують дитячий відпочинок з навчанням або вивченням іноземних мов. Безліч туристичних комплексів пропонують дитячий відпочинок в Закарпатті для організованих дитячих груп на час канікул. Вечорами для дітей організовуються різні програми, які будуть також дуже цікаві: незабутні вечори біля вогнища з легендами і іграми, дитячі дискотеки, де у дітей буде можливість потанцювати. Таким чином, дитячий табір у Закарпатті - це не тільки спосіб відпочинку дитини. Багато таборів пропонують дитячий відпочинок у поєднанні з навчанням – або мови, або виду спорту.

6. На основі SWOT-аналізу визначено сильні та слабкі сторони регіону щодо розвитку лікувально-оздоровчого туризму, загрози та можливості. Констатовано, що основними перевагами є наявність природно-рекреаційних ресурсів та екології: бальнеологічні родовища, багатство флори і фауни, заповідні території; кліматичні особливості території: довготривалий вегетаційний період тощо, перешкодами – недостатня розвиненість або практична відсутність деяких елементів сфери послуг та інфраструктури у санаторно-курортному комплексі; неефективне використання наявного санаторно-курортного потенціалу; низький рівень доходів населення тощо. З метою забезпечення сталого розвитку туристичної галузі загалом та лікувально-оздоровчого туризму, зокрема, в регіоні необхідно запровадити інноваційні технології курортного обслуговування, бальнеолікування та новинок світового ринку SPA-індустрії; для регіональної економіки: створити нові робочі місця і забезпечити зростання попиту на продукти і послуги місцевого виробництва; стимулювати потенційний інтерес інвесторів до санаторно-курортного комплексу Закарпаття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмашій, Я. І. Особливості туристичної діяльності в Закарпатській області / Я. І. Алмашій // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка / В.П. Мікловда, М.І. Пітюлич, Н.М. Гапак. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – Вип. 2 (34). – С. 35–41.
2. Баранов Г.О. Проблеми інфраструктури та туризму Закарпатської області // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Черкаси, 2020. – С. 3-5.
3. Богаченко О. П. Форми і способи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в приморських місцевостях / О. П. Богаченко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2014. – Вип. 1 (10). – Т. 2. – С. 144–149.
4. Богдан Н.М. Розвиток внутрішнього туризму як пріоритет економічних інтересів регіону / Н.М. Богдан, І.М. Писаревський // Збірник наукових праць «Економічний вісник Запорізької державної академії», ЗДІА. 2018. № 6(18). С. 156–161.
5. Ветитнев А.М., Торгашева А.А. Современные взгляды на лечебно-оздоровительный туризм // Курортные ведомости. – 2014. – №1(82). – С.20–23.
6. Водний Кодекс України від 06 червня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.02.2021 р). – Назва з екрана.
7. Гаврилко Г. П. Аналіз сильних і слабких сторін Закарпатської області у контексті розвитку санаторно-курортної сфери та рекреації / Г.П. Гаврилко // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. – 2016. – № 1. – С. 125-128.
8. Галюк Я.Д., Стадник В.В. Можливості сучасних маркетингових технологій для розвитку туристичного бізнесу в Україні / Я.Д. Галюк, В.В. Стадник // Вісник ХНУ. Економічні науки, – 2018. – № 1. – С.160-165.

9. Господарський Кодекс України від 16 січня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 16.02.2021 р). – Назва з екрана.
10. Гренджі А. М. Кліматичні рекреаційні ресурси Закарпаття/ А. М.Гренджі., В.П. Мельничук //Збірник наукових праць студентів географічного факультету. – Ужгород, 2020.- С. 26-29.
11. Дармостук Д. Г.Тенденції розвитку зеленого туризму в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-2/doc/3/04.pdf> (дата звернення: 14.02.2021 р). – Назва з екрана.
12. Державна служба статистики України. «Україна у цифрах 2017»// Статистичний збірник. К.: 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/07/Ukr_cifra_2018_u.pdf (дата звернення: 14.02.2021 р). – Назва з екрана.
13. Заблоцький В.В. Законодавче забезпечення державного управління потенціалом розвитку сфери послуг як елемент соціально-економічних трансформацій / В.В. Заблоцький, О.Ю. Палант, О.В. Гаврильченко, О.І. Угоднікова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : Збірник наукових праць. – 2018. – Випуск 2(25). – С. 438–444.
14. Згурський Ю.Д., Розметова О.Г. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Запорізькій області / Ю.Д Згурський, О.Г. Розметова //Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 12-1. – С. 62–66.
15. Іванишин В.В., Дудзяк О.А. Застосування в Україні досвіду розвитку сільських територій Європейських країн та США/ В.В. Іванишин, О.А. Дудзяк // Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету, – 2016. – Вип.24. Том 3. – С. 5 – 10.
16. Карпенко Н.М. Регіональні аспекти розвитку лікувально-оздоровчого туризму в умовах модернізації економіки / Н. М. Карпенко, Ю.В. Карпенко. // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2017. – № 2 (80). – С. 172-179.

17. Кифяк В. Ф. Розвиток медичного туризму в регіонах України / В. Ф. Кифяк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 1 (16). – С. 30–33.
18. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.02.2021 р). – Назва з екрана.
19. Корчинська О. О. Оцінка стану підприємництва у сфері сільського зеленого туризму в Україні / О. О. Корчинська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 10. – С. 139-143.
20. Косар Н. Дослідження розвитку туризму в умовах кризи / Н. Косар, Н. Кузьо // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – №2 (176), С. 115-125
21. Лісовий Кодекс України від 21 січня 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 13.02.2021 р). – Назва з екрана.
22. Машіка Г.В. Атракція як домінуюча складова туристично-рекреаційного потенціалу Закарпатської області / Г.В. Машіка // Збірник наукових робіт Міжнародної наукової географічної конференції «Соціально-географічні процеси в Східно-Центральній Європі: проблеми, тенденції, напрями», Берегове, 26–27 березня 2020 року. Том 2. – Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2020. –с.515-523
23. Нездойминов С. Г. Современные тенденции развития лечебно-оздоровительного туризма в Украине / С. Г. Нездойминов // Туризм: право и экономика. – 2014. – № 2. – С. 20–24.
24. Ніколаєв К.Д. Екологізація та розвиток сільського зеленого туризму в Україні: монографія. К. Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, – 2016. – 153 с.
25. Оболенцева Л.В. Домінанти розвитку туризму : монографія / Л.В. Оболенцева, І.В. Писарева, М.М. Покоloodна; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, – 2018. – 181 с.

26. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.02.2021 р). – Назва з екрана.

27. Офіційний сайт Головного управління статистики у Закарпатській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.02.2021 р). – Назва з екрана.

28. Охота В.І. Інвестиційно-інноваційний потенціал санаторно-курортного туризму на Тернопільщині / В.І. Охота // Інноваційна економіка. – 2016. – № 3-4. – С.84–88.

29. Папп, В. В. Вплив індустрії туризму на соціально-економічний розвиток регіону (на прикладі Закарпатської області) / В. В. Папп // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 3. – С. 138-146

30. Парфіненко А.Ю., Волкова І.І., Щербина В.І. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (у порівнянні з країнами Центральної Європи)/ А.Ю. Парфіненко, І.І. Волкова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини.

31. Пестушко В. М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи / В.М. Пестушко // Географія та основи економіки. – 2015. - № 7. – С. 257 -265.

32. Печенюк А.П. Екологічний аудит об'єктів сільського зеленого туризму/ А.П. Печенюк // Інноваційна економіка. Тернопіль: СМП «ТАЙП», – 2017. – №1–2 (67). – С. 84-86.

33. Полчанінова І.Л. Система управління франчайзингом у сфері туристських послуг / І.Л. Полчанінова, А.А. Касьяненко // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2018. – № 1(41), 2 т. – С. 72–75

34. Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016 – 2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.transcarpathiatour.com.ua (дата звернення: 20.04.2021). – Назва з екрана.

35. Про державний кордон України: Закон України від 04 листопада 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text> (дата звернення: 12.02.2021 р). – Назва з екрана.

36. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05 жовтня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 10.03.2021 р). – Назва з екрана.

37. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: Постанова КМУ від 11 грудня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.03.2021 р). – Назва з екрана.

38. Про захист прав споживачів: Закон України від 12 травня 1995 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 12.02.2021 р). – Назва з екрана.

39. Про курорти: Закон України від 04.09.2008 № 375-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2026-14> (дата звернення: 12.02.2021 р). – Назва з екрана.

40. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08 червня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> (дата звернення: 11.02.2021 р). – Назва з екрана.

41. Про підтримку розвитку туризму в Україні: Указ Президента України від 02 березня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/2001#Text> (дата звернення: 12.02.2021 р). – Назва з екрана.

42. Про порядок виїзду із України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#Text> (дата звернення: 12.02.2021 р).

– Назва з екрана.

43. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 р., № 324/95 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр> (дата звернення: 25.01.2021 р). – Назва з екрана.

44. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: Постанова КМУ від 11 грудня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1499-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.03.2021 р). – Назва з екрана.

45. Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. № 805 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2001-%D0%BF> (дата звернення: 20.04.2021). – Назва з екрана.

46. Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад, посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою, посад професіоналів у галузі охорони здоров'я та посад фахівців у галузі охорони здоров'я з у закладах охорони здоров'я: Наказ МОЗ України від 28.10.2002 р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-02> (дата звернення: 20.04.2021). – Назва з екрана.

47. Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні: Указ Президента України від 21 лютого 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/136/2007#Text> (дата звернення: 10.03.2021 р). – Назва з екрана.

48. Про національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України від 09 лютого 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016#Text> (дата звернення: 10.03.2021 р).
– Назва з екрана.

49. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження КМУ від 16 березня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>(дата звернення: 12.02.2021 р). – Назва з екрана.

50. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років, затверджено Рішенням обласної ради 20.12.2019. – №1630. – С. 146.

51. Рутинський М. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації / М. Рутинський, В. Петранівський // Вісник Львівського університету. Сер. : Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 29. – Ч. 1. – С. 179–189.

52. Семенов В.Ф. Фактори конкурентоспроможності курортно-рекреаційних підприємств на ринку послуг / В. Ф. Семенов, І.Л. Литовченко // Вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2015. – Вип. 1 (28). – Ч. 2. – С. 102–105.

53. Славик Р.В. Розвиток туристично – рекреаційної сфери Закарпатської області в контексті загальноукраїнських тенденцій/ Р.В. Славик// Науковий вісник Ужгородського Університету. – 2019. – №2 (54). – С. 71-78.

54. Стадник В.В., Мельничук А.І. Вплив гетерогенності на особливості організаційної взаємодії у бізнес-моделях індустрії гостинності/ В.В. Стадник, А.І. Мельничук // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, – 2015. – № 6. – С.108-111.

55. Стадник В.В., Мельничук А.І. Зелений туризм: умови розвитку, партнерські мережі і потенціал диверсифікації сільськогосподарських підприємств / В.В. Стадник, А.І. Мельничук // Вісник Одеського національного університету. Економіка, –2017. – Том 22, вип. 10 (63).

56. Ткачук В.В. Роль селянських господарств у розвитку сільського туризму/ В.В. Ткачук // Економічне зростання: стратегія, напрями і пріоритети:

збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції. Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», – 2018. – Ч. 1. – С.35-38.

57. Товт В. А. Теорія і технології оздоровчо-рекреаційної рухової активності: Навч. посіб. / В. А. Товт, І. І. Маріонда, Е. М. Сивохоп, В. Я. Сусла. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», «Говерла», –2015. – 88 с.

58. Тури в Закарпаття [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tourbaza.com/ru/home-2/ukraine/western-ukraine/otdyh-tury-zakarpate.html> (дата звернення: 12.02.2021 р). – Назва з екрана.

59. Устименко Л.М. Історико-суспільні аспекти становлення та розвитку лікувально-оздоровчого туризму / Л. М. Устименко // Питання культурології. – 2014. – Вип. 30. – С. 134–142.

60. Фролова Г.І. Організаційні засади маркетингових досліджень у сфері туризму / Г.І. Фролова, В.Ю. Фролова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014.– №3. – С. 52–56.

61. Чепурда Л.М. Концептуальні основи використання туристичних ресурсів на засадах сталого розвитку / Л.М. Чепурда // Економічний форум, – 2015. – №2. – С.155- 160.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рекреаційні зони: рекреаційно-туристичні заклади, оздоровчі комплекси та ГРК (гірсько-рекреаційні комплекси)

№	Назва	Територія, га	Ємність, місць
1	Рахівська рекреаційна зона		
1.1	ГРК «Блиzniця», центр Ясіня	9600	10000
1.2	ГРК «Петрос», центр Лазещина	6600	7000
1.3	ГРК «Магура», центр Рахів	8350	5000
1.4	РТЗ «Кобилецька Поляна»	3070	2000
1.5	РТЗ «Косівська Поляна»		
1.6	Оздоровчий центр «Кваси»	800	1500
	Всього по Рахівській зоні	28500	25500
2	Тячівська рекреаційна зона		
2.1	ГРК «Свидово», центр Усть Чорна	14600	10000
2.2	ГРК «Плеско», центр Красна	4900	5000
2.3	ГРК «Гропа», центр Руська Мокра	4200	3000
2.4	РТЗ «Тересва, центр Тересва	3300	2000
2.5	РТЗ «Теребля», центр Буштино		
2.6	Оздоровчий центр «Солотвино»	950	500
	Всього по Тячівській зоні	38000	20500
3	Міжгірська рекреаційна зона		
3.1	ГРК «Міжгір'я», центр Міжгір'я	5700	5000
3.2	ГРК «Колочава», центр Колочава	6350	3000
3.3	ГРК «Магура», центр Пилипець	6000	3000
3.4	РТЗ «Синевірська Поляна»	5800	3000
3.5	РТЗ «Боржавські Полонини»		
3.6	Оздоровчий центр «Сойми»	660	1000
	Всього по Міжгірській зоні	24500	15000
4	Воловецька рекреаційна зона		
4.1	ГРК «Воловець», центр Воловець	4340	5000
4.2	ГРК «Білий Камінь», центр Пашківці	3500	5000
	Всього по Воловецькій зоні	7900	10000
5	Великобerezнянська рекреаційна зона		
5.1	ГРК «Красива», центр Вишка	2850	2000
5.2	РТЗ «Ужанська», центр Кострино	11200	1000
	Всього по Великобerezнянській зоні	14050	3000
6	Перечинська рекреаційна зона		
6.1	ГРК «Тур'я Поляна», центр Лумшори	4000	2000
6.2	РТЗ «Перечин»	10400	2000
6.3	РТЗ «Тур'я», центр Тур'я Поляна		
	Всього по Перечинській зоні	14400	4000
7	Свалявська рекреаційна зона		

7.1	Оздоровчий центр „Поляна”	900	1000
7.2	Оздоровчий центр „Голубине”	1300	1000
7.3	РТЗ „Боржавські Полонини”	2000	2000
7.4	Оздоровчий центр „Свалява”		1000
	Всього по Свалявській зоні	4200	

Продовження додатку А

№	Назва	Територія, га	Ємність, місць
8	Мукачівська рекреаційна зона		
8.1	Оздоровчий центр «Чинадійово»	530	500
8.2	Оздоровчий центр «Синяк»	1000	500
	Всього по Мукачівській зоні	1530	1000
9	Хустська рекреаційна зона		
9.1	РТЗ «Ріка», центр Хуст	14500	2000
9.2	Оздоровчий центр «Вишково», центр Вишково	1480	500
9.3	Оздоровчий центр «Шаяни»	600	500
	Всього по Хустській зоні	16580	3000
10	Виноградівська рекреаційна зона		
10.1	РТЗ «Виноградово» вздовж р. Тиса	11000	2000
11	Іршавська рекреаційна зона		
11.1	РТЗ Іршавська, центр Іршава	7400	2000
12	Берегівська рекреаційна зона		
12.1	Оздоровчий центр в м. Берегово		1500
12.2	РТЗ «Боржавська» вздовж р. Боржава	9350	2000
	Всього по Берегівській зоні	9350	3500